

PIHRB Working Paper nr 2/2015

*Krajowy Plan Działań
w obszarze biznesu i praw człowieka
Rola NGOs w procesie prac nad KPD*

Beata Faracik, LL.M.

grudzień 2015

Polski Instytut
Praw Człowieka
i Biznesu

Spis treści

<i>Abstrakt</i>	3
<i>Krajowe Plany Działań w obszarze biznesu i praw człowieka</i>	
<i>Wprowadzenie</i>	4
<i>Proces prac nad Krajowymi Planami Działań w obszarze biznesu i praw człowieka. Zalecenia ekspertów</i>	9
<i>Krajowe Plany Działań – proces w praktyce</i>	15
<i>Belgia</i>	15
<i>Dania</i>	17
<i>Finlandia</i>	19
<i>Niemcy</i>	20
<i>Norwegia</i>	24
<i>Wielka Brytania</i>	24
<i>Królestwo Niderlandów</i>	26
<i>Stany Zjednoczone Ameryki Północnej</i>	27
<i>Szwecja</i>	29
<i>Podsumowanie</i>	30
<i>Proces prac nad Krajowymi Planami Działań w obszarze biznesu i praw człowieka w Polsce. Wnioski i rekomendacje</i>	32
<i>REKOMENDACJE</i>	33
<i>ANEKS: Siedem Zasad Konsultacji</i>	40
<i>Bibliografia</i>	41

*Krajowy Plan Działań w obszarze biznesu i praw człowieka
Rola NGOs w procesie prac nad KPD*

Beata Faracik

Abstrakt

Wstępna wersja niniejszego opracowania została przygotowana na potrzeby warsztatu dla organizacji pozarządowych nt. biznesu i praw człowieka zorganizowanego w dniu 26-27.10.2015 we współpracy z Ambasadą Królestwa Niderlandów i KPK OECD w Polsce oraz pod patronatem honorowym Rzecznika Praw Obywatelskich.

Ma ono na celu:

- przedstawienie rozwiązań, jakie zastosowano podczas prac nad Krajowymi Planami Działań w obszarze biznesu i praw człowieka (dalej: KPD) na rzecz implementacji Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka w innych krajach;
- przedstawienie rekomendacji grup eksperckich odnośnie modelowego kształtu procesu prac;
- przedstawienie rekomendacji dotyczących kształtu, jaki proces prac nad KPD mógłby przyjąć w Polsce oraz działań, jakie należy podjąć, aby zapewnić udział NGOs w pracach nad nim.

Stanowi ono także propozycję skierowaną przez Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu odnośnie przygotowania stosownych szczegółowych rekomendacji, a także – w razie dalszego zainteresowania – studiów i analiz towarzyszących.

Opracowanie powstało w oparciu o analizę dostępnej literatury i wytycznych odnoszących się do praktycznych aspektów wdrażania Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka przez państwa i włączania interesariuszy pozarządowych w ten proces.

Krajowe Plany Działań w obszarze biznesu i praw człowieka Wprowadzenie¹

Gdy w 2005 r. profesor John Ruggie obejmował mandat Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ ds. Biznesu i Praw Człowieka, niewielu wierzyło, że uda mu się przełamać głęboko spolaryzowaną debatę, która towarzyszyła procesowi prac nad Draft UN Norms on Business and Human Rights, dokumentem, który u progu trzeciego milenium był próbą uregulowania w sposób prawnie wiążący kwestii odpowiedzialności przedsiębiorstw za naruszenia praw człowieka². A jednak, gdy w 2012 r. ponad 1000 uczestników zebrało się w Genewie na I Forum ONZ dotyczącym Biznesu i Praw Człowieka, nie tylko dominowała konstruktywna atmosfera, ale, co istotniejsze, dyskusje toczyły się wokół najbardziej efektywnych metod i praktyk zapewnienia poszanowania praw człowieka w kontekście działalności biznesu, a nie wokół tego, czy przedsiębiorstwa w ogóle mają je szanować.

Dokumentem, który tak diametralnie odmienił podejście wszystkich interesariuszy, były opracowane przez prof. Ruggiego i przyjęte jednogłośnie w 2011 r. rezolucją nr A/HRC/17/4 Rady Praw Człowieka ONZ **Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka** (oryg. *UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations „Protect, Respect and Remedy” Framework*; dalej: Wytyczne ONZ)³. Wytyczne podkreślają, że aby zapewnić poszanowanie praw człowieka w kontekście biznesu, konieczna jest współpraca i działanie wszystkich stron, a szczególnie wywiązywanie się:

- państw ze spoczywającego na nich, każdym z osobna i wszystkich razem, obowiązku zapewnienia ochrony praw człowieka przed naruszeniami ze strony osób trzecich, w tym przedsiębiorstw, zgodnie z postanowieniami umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka (I Filar Wytycznych ONZ, Wytyczne 1–10)⁴;
- przedsiębiorstw z odpowiedzialności za przestrzeganie i poszanowanie praw człowieka w ich działaniu (II Filar Wytycznych ONZ, Wytyczne 11–24);
- zarówno państw jak i przedsiębiorstw z obowiązku zapewnienia skutecznych państwowych i pozapaństwowych, sądowych i pozasądowych mechanizmów

¹ Wczesna wersja niniejszego rozdziału została opublikowana w: Beata Faracik, *Krajowy Plan Wdrażania Wytycznych ONZ ds. Biznesu i Praw Człowieka – rekomendacje*, [w:] *Biznes a Prawa Człowieka*, The Global Compact Network Poland, 2015, s. 46–51

² D. Weissbrodt, M. Kruger, *Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights*, „The American Journal of International Law” 2003, nr 4, s. 901–922.

³ Special Representative on Business and Human Rights, *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations „Protect, Respect and Remedy” Framework*, Rada Praw Człowieka ONZ, A/HRC/17/31 (2011); wersja polska: *Wytyczne dotyczące biznesu i praw człowieka. Wdrażanie Dokumentu Ramowego ONZ „Chronić, Szanować i Naprawiać*, Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, Częstochowa 2014, http://pihrb.org/wp-content/uploads/2014/10/Wytyczne-ONZ-UNGPs-BHR-PL_web_PIHRB.pdf [dostęp: 16.12.2015].

⁴ Warto przypomnieć, że obowiązek zapewnienia przez państwa przestrzegania praw człowieka w kontekście biznesu, tj. przed ich naruszeniem przez strony trzecie, w tym przedsiębiorstwa, wynika m.in. z ratyfikowanych przez państwa umów międzynarodowych w zakresie praw człowieka. Ciała traktatowe ONZ, które kolejno opracowują General Comments dot. Biznesu i Praw Człowieka, np. CRC General Comment nr 16; prace nad General Comment w tym zakresie prowadzone przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych nie pozostawiają w tym względzie żadnych wątpliwości.

rozpatrywania skarg na naruszenia praw człowieka przez przedsiębiorstwa i skutecznych środków zaradczych (III Filar Wytycznych ONZ, Wytyczne 25–31).

Aby ułatwić zrozumienie zebranych w dokumencie 31 zasad zakreślających, kto, co i jakie działania powinien podejmować, by zapewnić wdrożenie Wytycznych ONZ zgodnie z ich duchem i zapobiec błędnym interpretacjom, Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka oraz Grupa Robocza ONZ dot. Biznesu i Praw Człowieka (dalej GR ONZ)⁵ opracowały swoiste przewodniki skierowane osobno do przedsiębiorstw⁶, jak i - m.in. w postaci raportu opracowanego przez w/w Grupę Roboczą i przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne ONZ⁷ – do administracji publicznej⁸.

Jednym z najistotniejszych zaleceń skierowanych do państw jest to odnoszące się do potrzeby opracowania i wdrożenia krajowych planów działań na rzecz implementacji Wytycznych ONZ (dalej Krajowe Plany Działań, KPD), rozumianych jako opracowane i przyjęte przez rząd, regularnie aktualizowane dokumenty o wymiarze strategicznym, określające priorytety, działania i przyszłe zobowiązania administracji publicznej odnoszące się do praw człowieka w kontekście biznesu.

Od czasu przyjęcia Wytycznych w 2011 r., zarówno Rada Praw Człowieka jak i szereg instytucji wezwało państwa do wypracowania krajowych planów działań na rzecz wdrożenia Wytycznych ONZ, w tym m.in.: Komisja Europejska⁹, Parlament Europejski¹⁰, Rada Unii Europejskiej¹¹ i Rada Europy¹².

Dotychczas Krajowe Plany Działania opublikowało 7 państw, w tym sześć państw członkowskich Unii Europejskiej, tj. (w kolejności publikacji):

- Wielka Brytania¹³ (wrzesień 2013),
- Holandia¹⁴ (grudzień 2013),

⁵ OHCHR, Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (dalej: UN Working Group on human rights and business; Grupa Robocza ONZ ds. biznesu i praw człowieka), <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/WGHRandtransnationalcorporationsandotherbusiness.aspx>, [dostęp: 15.12.2015].

⁶ OHCHR, The Corporate Responsibility to Respect Human Rights, 2011, www.ohchr.org/Documents/Publications/HR.PUB.12.2_En.pdf [dostęp: 15.12.2015].

⁷ Report of the UN Working Group on the issues of human rights and transnational corporations and business enterprises, A/69/263 z 5 sierpnia 2014 r. dot. Krajowych Planów Działań na rzecz wdrożenia Wytycznych ONZ.

⁸ Guidance on National Action Plans on Business and Human Rights, UN Working Group on Business and Human Rights, 2014, http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/UNWG_%20NAPGuidance.pdf [dostęp: 15.12.2015].

⁹ Komunikat Komisji Europejskiej z 25.10.2011 r. „Odnowiona strategia UE na lata 2011-14 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw”, COM(2011) 681.

¹⁰ Parlament Europejski, Komisja Spraw Zagranicznych, Sprawozdanie w sprawie przeglądu strategii UE w zakresie praw człowieka (2012/2062(INI)), A7-0378/2012 z 19.11.2012.

¹¹ <http://pihrb.org/pipczib-na-14-asem-asia-europe-seminar-on-human-rights-w-wietnamie-18-20-listopada-2014/>.

¹² Komitet Ministrów, Declaration of the Committee of Ministers on the UN Guiding Principles on Business and Human Rights z 16.4.2014), <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2185745&Site=CM> [dostęp: 15.12.2015].

¹³ Rząd Wielkiej Brytanii, Foreign & Commonwealth Office, Good Business: Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2013), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/236901/BHR_Action_Plan_-_final_online_version_1_.pdf [dostęp: 18.12.2015].

¹⁴ Rząd Królestwa Niderlandów, Ministry of Foreign Affairs, National Action Plan on Business and Human Rights (2013), <http://business-humanrights.org/sites/default/files/documents/netherlands-national-action-plan.pdf> [dostęp: 18.12.2015].

- Dania¹⁵ (kwiecień 2014),
- Finlandia¹⁶ (październik 2014),
- Litwa¹⁷ (luty 2015),
- Szwecja¹⁸ (sierpień 2015),
- Norwegia¹⁹ (październik 2015).

Proces prac nad KPD rozpoczęło też wiele innych państw, w tym kraje rozwijające się, np. Chile, Kolumbia czy Tanzania.²⁰

Nie jest to jednak proces łatwy. Pierwsze KPD opracowane przez państwa spotkały się z krytyką, odnoszącą się zarówno do ich ostatecznej zawartości, jak i do procesu ich wypracowywania. Dlatego aby wesprzeć kolejne państwa w wypracowaniu KPD, wyzwania i dobre praktyki w tym zakresie stały się przedmiotem pogłębionej, kilkudniowej dyskusji na III Forum ONZ²¹, sprawozdania z konsultacji regionalnych²², ale przede wszystkim wytyczne odnoszące się do procesu i zawartości KPD opracowane przez GR ONZ na podstawie ponad rocznego procesu obejmującego m.in. analizy dotychczasowych procesów i doświadczeń państw, które KPD już opracowały lub nad tym pracują; i konsultacji ze wszystkimi grupami interesariuszy, w tym z państwami²³.

Polska dopiero rozpoczyna prace nad wypracowaniem KPD. Jak wynika z informacji udzielonej przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych²⁴, początek prac przewidziano na przełom roku 2015 i

¹⁵ Rząd Królestwa Danii, Danish National Action Plan: Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2014), http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/NationalPlans/Denmark_NationalPlanBHR.pdf [dostęp: 18.12.2015].

¹⁶ Rząd Finlandii, Ministry of Employment and Economy, National Action Plan for the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2014), http://www.tem.fi/files/41214/TEMjul_46_2014_web_EN_21102014.pdf [dostęp: 18.12.2015].

¹⁷ Rząd Litwy, Lithuania's Action Plan on the Implementation of the United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (2015), www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/NationalPlans/Lithuania_NationalPlanBHR.pdf [dostęp: 18.12.2015].

¹⁸ Rząd Szwecji, Government Offices of Sweden, Action plan for business and human rights (2015), <http://www.government.se/contentassets/822dc47952124734b60daf1865e39343/action-plan-for-business-and-human-rights.pdf> [dostęp: 18.12.2015].

¹⁹ Norwegia, <http://www.norway-geneva.org/Humanrights/National-action-plan-on-business-and-human-rights/> [dostęp: 18.12.2015].

²⁰ Aktualne informacje nt. działań na rzecz wdrożenia Wytycznych ONZ są dostępne na stronie Biura Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka - <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/NationalActionPlans.aspx> oraz na stronie Business and Human Rights Resource Centre - <http://business-humanrights.org/en/un-guiding-principles/implementation-tools-examples/implementation-by-governments/by-type-of-initiative/national-action-plans>.

²¹ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Forum/Pages/2014ForumonBusinessandHumanRights.aspx>.

²² M.in. 14th ASEM Seminar on Human Rights, Hanoi, listopad 2014, <http://pihrb.org/pipczib-na-14-asem-asia-europe-seminar-on-human-rights-w-wietnamie-18-20-listopada-2014/>.

²³ Guidance on National Action Plans on Business and Human Rights, UN Working Group on Business and Human Rights, 2014, http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/UNWG_%20NAPGuidance.pdf.

²⁴ Odpowiedź na apel organizacji pozarządowych wzywający do rozpoczęcia prac nad KPD (Apel do Pani Prezes Rady Ministrów w sprawie Krajowego Planu Działania w zakresie Biznesu i Praw Człowieka, 27.03.2015 r., <http://pihrb.org/apel-do-prezes-rm-dot-krajowego-planu-dzialan-w-zakresie-biznesu-i-praw-czlowieka/> [dostęp: 19.12.2015]) oraz wystąpienie przedstawiciela MSZ podczas seminarium dla organizacji pozarządowych nt. biznesu i praw człowieka zorganizowanego w dniach 26–27 października 2015 przez Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu we współpracy z Ambasadą Królestwa Niderlandów i KPK OECD w Polsce.

2016 roku. Aby wspomóc ów proces, niniejsze opracowanie zawiera analizę procesów prowadzących do wypracowania Krajowych Planów Działań w obszarze biznesu i praw człowieka na rzecz implementacji [Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka](#) w wybranych krajach, jak również wstępne rekomendacje dotyczące kształtu, jaki proces prac nad Krajowym Planem Działań w obszarze biznesu i praw człowieka (dalej: KPD) mógłby przyjąć w Polsce, w tym w odniesieniu do sposobu włączenia organizacji społeczeństwa obywatelskiego w te prace.

Pod pojęciem krajowego planu działania w obszarze biznesu i praw człowieka rozumiany jest w niniejszym *Working Paper* opracowany i przyjęty przez rząd, regularnie aktualizowany dokument o wymiarze strategicznym, określający priorytety, działania i przyszłe zobowiązania administracji publicznej w obszarze praw człowieka i biznesu, którego celem jest zapobieżenie naruszeniom praw człowieka oraz wzmocnienie ich ochrony przed takowymi ze strony przedsiębiorstw oraz szerzej: pracodawców, m.in. dzięki przeprowadzeniu inkluzywnego procesu, umożliwiającego wysłuchanie głosu wszystkich grup interesariuszy i indywidualnych osób, których prawa są zagrożone działaniami biznesu, poprzedzającego ich wypracowanie, a więc procesu uwzględniającego konsultacje publiczne²⁵.

Konsultacje są kluczowym sposobem włączania obywateli w proces kształtowania polityk publicznych i rozwiązań prawnych. Jak podkreślają rządowe [Wytyczne do przeprowadzania oceny wpływu oraz konsultacji publicznych w ramach rządowego procesu legislacyjnego](#)²⁶: „konsultacje mają przyczynić się do budowania społeczeństwa obywatelskiego, dając obywatelom możliwość włączenia się w życie polityczno-gospodarcze kraju poprzez prawo wyrażania opinii w kwestii zamierzeń i prac rządu”. Ponadto konsultacje są pomocne w zdobyciu „rzeczowych informacji na temat problemu społeczno-gospodarczego i możliwych sposobów jego rozwiązania. Pozwalają one na uzyskanie szerszego poglądu na daną sprawę oraz informacji tym cenniejszych, że pochodzących od podmiotów, których projektowane rozwiązanie dotyczy bezpośrednio. Ich doświadczenia mogą pomóc w oszacowaniu kosztów i korzyści każdego rozwiązania, a także wskazać nowe sposoby podejścia do problemu.”²⁷ Co więcej wysłuchanie racji różnych stron pozwala wcześniej wychwycić błędy i stworzyć bardziej wyważone rozwiązania.

Zarówno krajowe plany działań, jak i konsultacje publiczne są narzędziami dobrze znanymi zarówno administracji publicznej, jak i środowiskom pozarządowym. Wiele z polskich NGOs aktywnie uczestniczyło w pracach nad krajowymi planami działań czy strategiami w innych obszarach, w tym o istotnym znaczeniu dla KPD w obszarze biznesu i praw człowieka (np. Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2013–2015, Krajowy Program na Rzecz Równego Traktowania na lata 2013–2016)²⁸, oraz w wypracowaniu we współpracy z przedstawicielami administracji publicznej standardów odnoszących się do konsultacji publicznych (np. Siedem Zasad Konsultacji).

²⁵ Pojęcie „konsultacje publiczne” zostało wprowadzone mocą Regulaminu pracy Rady Ministrów, który obowiązuje od początku 2014 roku. Por. Uchwała nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 roku – Regulamin pracy Rady Ministrów (M.P. z 2013 r., poz. 979) – <http://www.rcl.gov.pl/Regulamin-pracy-RM.pdf> [dostęp: 16.12.2015]. Na potrzeby niniejszej analizy określenie konsultacje społeczne i konsultacje publiczne są stosowane zamiennie.

²⁶ Ministerstwo Gospodarki oraz Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Wytyczne do przeprowadzania oceny wpływu oraz konsultacji publicznych w ramach rządowego procesu legislacyjnego, <http://www.rcl.gov.pl/book/?q=wytyczne> [dostęp: 16.12.2015].

²⁷ Ibidem.

²⁸ Rada Ministrów, Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2013–2015, 20 maja 2013 r.

O tym, że konsultacje społeczne mają znaczenie, a obywatele i NGOs chcą uczestniczyć w kształtowaniu zapisów projektów ustawodawczych i innych dokumentów o istotnym, strategicznym znaczeniu, oraz że zdecydowanie sprzeciwiają się próbom wykorzystywania pozorowanych działań konsultacyjnych w celu wykazania poparcia społecznego dla inicjatyw rządowych czy parlamentarnych, świadczy szereg działań i apeli ze strony NGOs zgłoszonych choćby na jesieni 2015 roku.²⁹ Także w odniesieniu do KPD środowisko pozarządowe wysłało mocny sygnał, że jest to proces będący w jego kręgu zainteresowania, wystosowując w marcu 2015 r. apel do Prezes Rady Ministrów z wnioskiem o rozpoczęcie prac nad KPD³⁰, ale i podnosząc temat implementacji Wytycznych ONZ dot. biznesu i praw człowieka przez państwo, tak na forum Zespołu ds. Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw, będącego ciałem doradczym Prezesa Rady Ministrów (2009–2013)³¹ oraz na forum Zespołu ds. Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw, ciała doradczego Ministra Gospodarki (2014–2015)³².

²⁹ Na przykład Koalicja na rzecz Otwartego Rządu w stanowisku z 11 grudnia 2015 r. w sprawie konsultacji społecznych projektów ustaw przygotowywanych przez Rząd podkreśla, że: „Nadużyciem jest utożsamianie z wynikiem konsultacji zebrania podpisów pod wnioskiem o wprowadzenie konkretnego rozwiązania w sprawie, która ostatecznie przybrała kształt projektu ustawy. Nie można też za konsultacje uznać spotkań strony rządowej wyłącznie z przedstawicielami organizacji pozarządowych reprezentujących w tej sprawie tylko jedno ze stanowisk. Używanie pojęcia „konsultacje” w sytuacji, gdy brak jest przestrzeni do dyskusji, a konkretna decyzja została już podjęta, wprowadza wśród obywateli fałszywe wyobrażenie co do charakteru i znaczenia tego mechanizmu, podważając ich zaufanie do otwartości procesów legislacyjnych prowadzonych przez władze państwowe.”, http://wiadomosci.ngo.pl/files/wiadomosci.ngo.pl/public/filespublic/2015/20151211173522_0_stanowisko_20cz_C5_82onk_C3_B3w_20Koalicji_20OGP_20w_20sprawie_20konsultacji_20spo_C5_82ecznych_20projekt_C3_B3w_20ustaw.pdf [dostęp: 16.12.2015].

Patrz także: Apel Obywatelskiego Forum Legislacji do rządu i posłów klubu Prawo i Sprawiedliwość, <http://konsultacje.ngo.pl/wiadomosc/1888253.html> [dostęp: 18.12.2015]; Panoptykon, Organizacje apelują o wysłuchanie publiczne i przejrzystość procesu legislacyjnego, <https://panoptykon.org/wiadomosc/organizacje-apeluja-o-wysluchanie-publiczne-i-przejrzystosc-procesu-legislacyjnego> [dostęp: 16.12.2015].

³⁰ Apel do Pani Prezes Rady Ministrów w sprawie Krajowego Planu Działania w zakresie Biznesu i Praw Człowieka, 27.03.2015 r., <http://pihrb.org/apel-do-prezes-rm-dot-krajowego-planu-dzialan-w-zakresie-biznesu-i-praw-czlowieka/> [dostęp: 19.12.2015].

³¹ Zespół do spraw Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw powołany Zarządzeniem nr 38 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 maja 2009 r., <http://www.mg.gov.pl/Wspieranie+przedsiębiorczosci/Zrownowazony+rozwoj/Spoeczna+Odpowiedzialnosc+Przedsiębiorstw+CSR/Zespol+CSR+2009+2013> [dostęp: 19.12.2015].

³² Zespół do spraw Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw (dalej: Zespół ds. CSR) powołany Zarządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 9 lipca 2014 r., Dz. Urz. Ministra Gospodarki z dnia 21 lipca 2014 r., poz. 13, http://www.mg.gov.pl/files/upload/22130/Zarz%C4%85dzenie_DU_MG_Zespol_CSR_21_07_2014.pdf. Więcej informacji nt. Zespołu ds. CSR znajduje się na stronie: <http://www.mg.gov.pl/Wspieranie+przedsiębiorczosci/Zrownowazony+rozwoj/Spoeczna+Odpowiedzialnosc+Przedsiębiorstw+CSR/Zesp%C3%B3w+C5%82+ds+Spo%C5%82ecznej+Odpowiedzialno%C5%9Bci+Przedsiębiorstw> [dostęp: 19.12.2015].

Proces prac nad Krajowymi Planami Działań w obszarze biznesu i praw człowieka. Zalecenia ekspertów

Zgodnie z rekomendacjami Grupy Roboczej ONZ ds. biznesu i praw człowieka (dalej: GR ONZ)³³ zawartymi w *Guidance on National Action Plans on Business and Human Rights*³⁴ (opracowanym m.in. na podstawie wniosków wyciągniętych z procesów prac nad pierwszymi KPD na świecie), podstawowym celem krajowych planów wdrażania Wytycznych ONZ, rozumianych jako opracowane i przyjęte przez rząd dokumenty określające priorytety, działania i przyszłe zobowiązania administracji publicznej odnoszące się do praw człowieka w kontekście biznesu, jest zapobieżenie naruszeniom praw człowieka oraz wzmocnienie ich ochrony przed takowymi ze strony przedsiębiorstw, m.in. dzięki przeprowadzeniu inkluzywnego, angażującego wszystkie grupy interesariuszy procesu polegającego na zidentyfikowaniu potrzeb, luk w „literze” i praktyce stosowania obowiązującego prawa (w tym na poziomie aktów wykonawczych) wymagających reakcji, oraz praktycznych i realnych do zrealizowania celów i działań mających doprowadzić do ich realizacji. KPD powinny też opierać się na zasadzie równego traktowania, zakazu dyskryminacji, inkluzywności i udziału, odpowiedzialności prawnej i rządów prawa, z uwzględnieniem aspektów *gender*, szczególnie w odniesieniu do grup bardziej niż inne narażonych na naruszenia praw człowieka, jak obrońcy praw człowieka.³⁵

W opinii GR ONZ ważne jest, aby KPD odnosiły się do działań administracji publicznej mających na celu realizację wytycznych ujętych w Filarze I i po części Filarze III Wytycznych ONZ i nie poprzestawały na opisie zastanego stanu faktycznego czy sprowadzały się do zaleceń kierowanych pod adresem przedsiębiorstw. To nie biznes jest zobowiązany do realizacji KPD, lecz konkretne organy i instytucje administracji publicznej tak na poziomie rządowym, jak i samorządowym. Oczywiście pracom i działaniom administracji publicznej powinny towarzyszyć działania po stronie przedsiębiorstw, które zgodnie ze wskazaniem Wytycznych ONZ i niezależnie od aktywności państw (lub ich braku) mają obowiązek podjąć działania wdrażające w zakresie II Filara Wytycznych ONZ, odnoszącego się do obowiązku zapewnienia poszanowania praw człowieka w ich działalności.

Zgodnie z rekomendacjami proces odnoszący się do wypracowywania KPD powinien obejmować następujące etapy:

³³ OHCHR, Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (dalej: UN Working Group on human rights and business; Grupa Robocza ONZ ds. biznesu i praw człowieka), <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/WGHRandtransnationalcorporationsandotherbusiness.aspx>, [dostęp: 15.12.2015].

³⁴ *Guidance on National Action Plans on Business and Human Rights*, UN Working Group on Business and Human Rights, 2014, http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/UNWG_%20NAPGuidance.pdf [dostęp: 15.12.2015].

³⁵ Jako narzędzie realizacji polityki państwa w jakimś obszarze tematycznym Krajowe Plany Działań nie są zatem niczym nowym – funkcjonują od lat w odniesieniu do szerokiego wachlarza zagadnień, np. Krajowe Plany Działania na rzecz zrównoważonych zamówień publicznych (<http://www.uzp.gov.pl/cmsws/page/GetFile1.aspx?attid=6888>) .czy, niestety nigdy w Polsce nie opracowane, Krajowe Plany Wdrażania Praw Człowieka (zob. m.in. OHCHR, *Handbook on National Human Rights Plans of Action*, ONZ, 2002, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training10en.pdf>).

Etap I. Zainicjowanie procesu

1. Podjęcie i opublikowanie przez rząd formalnego oświadczenia o decyzji opracowania KPD.
2. Stworzenie ram do sprawnego funkcjonowania współpracy interministerialnej i wskazanie instytucji (jednej lub kilku łącznie) odpowiedzialnej/ych za opracowanie KPD.
3. Wypracowanie formuły umożliwiającej konsultacje i włączenie/zaangażowanie różnych pozarządowych interesariuszy w proces prac nad KPD.
4. Opracowanie i opublikowanie harmonogramu prac oraz dedykowanie na ten cel niezbędnych środków.

Etap II. Ocena sytuacji i konsultacje

5. Podjęcie działań mających na celu zrozumienie istoty negatywnego wpływu przedsiębiorstw na prawa człowieka, aby mieć pewność, że osoby/instytucje zaangażowane w prace nad KPD dobrze rozumiały, co jest istotą praw człowieka w kontekście biznesu.
6. Dokonanie oceny stanu kompatybilności prawa i polityk państwa z Wytycznymi ONZ i zidentyfikowanie braków w dotychczasowym wdrażaniu Wytycznych ONZ przez państwo i przedsiębiorstwa³⁶.
7. Przeprowadzenie konsultacji z interesariuszami i zidentyfikowanie obszarów priorytetowych, uwzględniając krótki, średni i długi horyzont czasowy ich realizacji.

Etap III. Opracowanie wstępnego projektu KPD

8. Opracowanie projektu KPD.
9. Przeprowadzenie konsultacji projektu z zainteresowanymi interesariuszami.
10. Opracowanie finalnego KPD i jego publiczna inauguracja.

Etap IV. Wdrożenie KPD

11. Wdrożenie działań przewidzianych w KPD oraz kontynuacja współpracy międzyresortowej.
12. Zapewnienie i umożliwienie monitorowanie procesu przez ciało reprezentujące wszystkie kluczowe grupy interesariuszy.

³⁶ Może to przybrać formę analiz zrobionych na zlecenie administracji niezależnym ośrodkiem badawczym posiadającym zaawansowaną ekspertyzę w zakresie praw człowieka, aby zapewnić obiektywność oceny, jak to zrobiły m.in. Szwajcaria i Norwegia.

Szwajcaria: Swiss Centre of Expertise in Human Rights (SCHR) and University of Zurich Centre for Human Rights Studies, Human Rights Implementation in Switzerland. A Baseline Study on the Business and Human Rights Situation in Switzerland, 2014;

www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/NationalPlans/HRAndBusinessBaselineSwitzerland.pdf;

Norwegia: Mark B. Taylor, Fafo, A Mapping Analysis: The State Duty to Protect [Norway], <http://business-humanrights.org/en/norway-mapping-gap-analysis-for-a-natl-action-plan-on-business-human-rights>.

Etap V. Aktualizacja KPD

13. Dokonanie oceny wpływu wdrożenia poprzedniego KPD i zidentyfikowanie obszarów, w których nadal istnieją braki i które wymagają dalszych działań.
14. Przeprowadzenie konsultacji z interesariuszami i zidentyfikowanie obszarów priorytetowych
15. Opracowanie zaktualizowanego KPD, przeprowadzenie jego konsultacji, opracowanie wersji końcowej i jej inauguracja.

Z kolei Andreas Graf na podstawie analizy procesów mających na celu wypracowanie KPD w kilku wybranych krajach (Norwegia, Hiszpania, Wielka Brytania, Holandia) zaproponował 12 rekomendacji, które jak sugerują wnioski z analizy są kluczowe dla efektywnego i cieszącego się legitymacją społeczną procesu prac nad KPD:

1. Utworzenie na początku procesu międzyresortowego zespołu/grupy roboczej, w skład którego wchodzić będą wszystkie kluczowe instytucje rządowe i agencje.
2. Członkowie międzyresortowej grupy roboczej powinni w sposób formalny wypracować i zatwierdzić strukturę, kompetencje i procedurę dot. prac grupy.
3. Instytucja wiodąca/koordynująca cały proces prac nad KPD powinna zostać wskazana na samym początku procesu prac. Powinna zostać wyposażona w kompetencje i środki finansowe niezbędne do organizacji spotkań, przeprowadzenia wewnętrznych i zewnętrznych konsultacji, koordynacji prac i przygotowania projektu KPD.
4. W pierwszej fazie międzyresortowa grupa robocza powinna podjąć działania zmierzające do zmapowania wewnętrznego działań już podejmowanych przez administrację publiczną o znaczeniu dla wdrażania Wytycznych ONZ dot. biznesu i praw człowieka, jak również identyfikacji luk i braków w tym zakresie.
5. Zlecenie zewnętrznemu konsultantowi przeprowadzenia niezależnej analizy luk w aktualnej implementacji Wytycznych ONZ dot. biznesu i i praw człowieka.
6. Równoległe z procesem mapowania międzyresortowa grupa robocza powinna rozpocząć proces szeroko zakrojonych konsultacji z interesariuszami. Konsultacje takie można przeprowadzić w formie pogłębionych wywiadów, poprzez zaproszenie interesariuszy do zgłaszania sugestii i propozycji na piśmie lub w innym układzie i formie.
7. Pytania, jakie w ramach konsultacji będą prezentowane/adresowane do interesariuszy, powinny zostać predefiniowane przez członków międzyresortowej grupy roboczej.
8. Na podstawie wyników mapowania, analizy prawnej pod kątem luk i konsultacji z interesariuszami członkowie międzyresortowej grupy roboczej powinni wypracować wspólny katalog obszarów polityki /działania, do których KPD powinien się odnieść.
9. Międzyresortowa grupa robocza powinna współpracować z co najmniej jednym uznanym akademikiem, osobą cieszącą się autorytetem. Takiej osobie powinny być powierzane takie zadania, jak zarządzanie procesem konsultacji z interesariuszami, dawanie wkładu

do mapowania wewnętrznego dostarczanie informacji zwrotnej podczas procesu prac nad KPD.

10. Należy przeznaczyć odpowiedni okres czasu na dobre opracowanie KPD. Choć wstępny plan powinien być opracowany i kluczowe daty określone, należy podchodzić do planu z dystansem i elastycznością, jeśli tego wymaga sytuacja.
11. Grupa robocza powinna być utrzymana także po publikacji pierwszej wersji KPD, tak aby koordynowała jego wdrożenie oraz opracowywała okresowe informacje aktualizacyjne.
12. Organizacje pozarządowe i konsultanci zewnętrzni powinni odgrywać istotną rolę w ożywieniu rządowego planu wdrażania KPF i powinni być zaangażowani w opracowywaniu raportów śródkresowych i końcowych o postępach wdrażania KPD.³⁷

Jak łatwo zauważyć, zarówno GR ONZ, jak i Andreas Graf podkreślają potrzebę włączenia zainteresowanych organizacji pozarządowych i partnerów społecznych na każdym etapie procesu prac nad KPD. GR ONZ zwraca także uwagę na fakt, że inkluzywny i przejrzysty proces prac nad KPD, umożliwiający zaangażowanie w prace nad nim zarówno na etapie rozwoju, jak i aktualizacji KPD istotnych interesariuszy, w tym organizacji pozarządowych oraz przedstawicieli społeczności/jednostek pokrzywdzonych w wyniku działań przedsiębiorstw³⁸, stanowi jeden z 4 kluczowych kryteriów procesu prac nad KPD. Zauważa także, że zaangażowanie to powinno mieć formułę umożliwiającą konsultacje i włączenie w proces prac nad KPD różnych pozarządowych interesariuszy oraz przeprowadzenie z nimi konsultacji w celu zidentyfikowania obszarów priorytetowych, tak w krótkiej, średniej, jak i długiej perspektywie czasowej ich realizacji, a więc w domyśle formułę dostosowaną do lokalnego kontekstu.

Grupa robocza rekomenduje przeprowadzenie konsultacji z zainteresowanymi interesariuszami już na etapie opracowywania KPD oraz publiczne zainauguowanie KPD, któremu powinno towarzyszyć wyjaśnienie, dlaczego niektóre ze zgłoszonych kwestii zostały uwzględnione, a inne nie. Zaangażowanie NGOs powinno występować także na IV etapie prac nad KPD – dokument ten bowiem powinien zapewniać i umożliwiać monitorowanie procesu jego wdrażania przez ciało reprezentujące wszystkie kluczowe grupy interesariuszy, oraz na etapie V – odnoszącym się do aktualizacji KPD i wymagającym uwzględnienia konsultacji z interesariuszami także na etapie jej opracowywania. Konsultowanie się z interesariuszami oraz rozważanie zgłoszonych przez nich uwag pod kątem uwzględnienia w KPD powinno zatem mieć miejsce na każdym etapie prac, tj. i podczas jego opracowywania, jak i podczas monitorowania jego wdrożenia oraz jego aktualizacji po zakończeniu okresu, na jaki został opracowany.³⁹

GR ONZ zwraca także uwagę na fakt, że stworzona na potrzeby konsultacji z organizacjami pozarządowymi platforma może być następnie wykorzystywana do wspierania i monitorowania wdrażania KPD oraz Wytycznych ONZ dot. biznesu i praw człowieka. Zaznacza także, że jest możliwe skorzystanie z już istniejących platform dialogu i rozszerzenie ich poprzez zaproszenie do udziału w ich pracach wszystkich innych zainteresowanych stron/organizacji, przy czym istotne jest, aby udział w procesie niezależnie od jego formy był umożliwiony wszystkim, którzy są nim zainteresowani, w szczególności przedstawicielom grup najbardziej narażonych

³⁷ Andreas Graf, *Developing National Action Plans on Business and Human Rights*, Essential 04/2013, SwissPeace, s. 4–5.

³⁸ *Supra note 34*, s. i.

³⁹ *Supra note 34*, sekcja 3, kroki 3, 4, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 14 i 15.

na naruszenia praw człowieka przez firmy, tj. osób z niepełnosprawnościami, dzieci, kobiet, ludności rdzennej, mniejszości etnicznych, oraz by wszyscy nim zainteresowani mogli się doń włączyć na dowolnym etapie prac nad nim.

Z tego punktu widzenia jest istotne, aby strona rządowa opublikowała na początku procesu przejrzysty harmonogram prac nad KPD i w razie potrzeby zmian go uaktualniała⁴⁰, jak również, aby regularnie udostępniała informacje i wyniki analiz, przeprowadzanych ocen i wyników konsultacji tak, aby były one dostępne dla wszystkich interesariuszy zainteresowanych procesem.⁴¹

Także Graf podkreśla potrzebę przeprowadzenia przez międzyresortową grupę roboczą (której powołanie rekomenduje) szeroko zakrojonych konsultacji z interesariuszami, czy to w formie pogłębionych wywiadów, poprzez zaproszenie interesariuszy do zgłaszania sugestii i propozycji na piśmie, czy w innej, dostosowanej do lokalnego kontekstu formule.⁴² Wskazuje on także na potrzebę predefiniowania przez członków międzyresortowej grupy roboczej pytań, jakie w ramach konsultacji będą adresowane do interesariuszy, oraz uwzględnienia głosu interesariuszy przy wypracowywaniu katalogu zagadnień i problemów, do których KPD powinien się odnieść. Zaleca on również, aby ww. międzyresortowa grupa robocza współpracowała z co najmniej jednym, niezależnym ekspertem/ekspertką cieszącym się autorytetem różnych środowisk interesariuszy, do którego/której zadań powinno należeć m.in. zarządzanie procesem konsultacji z interesariuszami. Wreszcie w jego opinii grupa robocza powinna kontynuować swoje funkcjonowanie także po przyjęciu i opublikowaniu KPD, aby zapewnić monitorowanie postępów wdrażania przewidzianych w nim zadań oraz publikowanie raportów okresowych w celu m.in. informowania opinii publicznej, w tym zaangażowanych w proces prac interesariuszy o stanie działań. Graf podkreśla także, że w opracowywaniu raportów śródk okresowych i końcowych o postępach implementacji KPD powinny być zaangażowane m.in. organizacje pozarządowe i konsultanci zewnętrzni.

Środowiska pozarządowe idą o krok dalej i w *National Action Plans on Business and Human Rights. A toolkit for the Development, Implementation, and Review of State Commitments to Business and Human Rights Frameworks*⁴³ autorstwa Duńskiego Instytutu Praw Człowieka oraz International Corporate Accountability Roundtable (ICAR) zakreślają kluczowe kryteria, które KPD muszą spełnić, aby można było mówić o kompleksowym, cieszącym się legitymacją społeczną, wypracowanym w procesie inkluzywnym i stwarzającym warunki do odpowiedniego zaangażowania wszystkich interesariuszy KPD. Spośród 25 kryteriów warto przytoczyć te o największym znaczeniu dla interesariuszy tj:

- *Governance* i zasoby:
  - Zapewnienie, że kwestia odpowiedzialności konkretnego podmiotu administracji rządowej za proces prowadzący do wypracowania KPD jest wyraźnie ustalona i informacja ta jest przekazana interesariuszom.
  - Opracowanie i opublikowanie *Terms of reference* oraz harmonogramu prac nad KPD.

⁴⁰ *Supra note 34*, sekcja 3, krok 4.

⁴¹ *Supra note 34*, sekcja 3, kroki 4, 5, 6 i 13.

⁴² Andreas Graf, *Supra note 37*

⁴³ Duński Instytut Praw Człowieka i International Corporate Accountability Roundtable (ICAR), *National Action Plans on Business and Human Rights. A toolkit for the Development, Implementation, and Review of State Commitments to Business and Human Rights Frameworks*, czerwiec 2014.

- Przeznaczenie środków finansowych na pokrycie kosztów związanych z prowadzeniem prac nad KPD.
- Udział interesariuszy w procesie:
  - Przeprowadzenie i opublikowanie wyników mapowania interesariuszy.
  - Opracowanie i opublikowanie przejrzystego planu konsultacji z interesariuszami i ich harmonogramu, z uwzględnieniem realnego czasu niezbędnego na opracowanie stanowisk i uwag, zważywszy na ograniczenia wynikające z czasu, zasobów i kompetencji różnych grup interesariuszy.
  - Udostępnienie adekwatnych informacji i działania typu *capacity building*, tj. zwiększające wiedzę i potencjał uczestników procesu w konkretnym obszarze, jeśli istnieje taka potrzeba.
  - Aktywne działania mające na celu umożliwianie udziału w konsultacjach interesariuszom z grup najbardziej narażonych na naruszenia ich praw przez biznes czy marginalizowanych i pozbawionych wpływu.
  - Rozważenie powołania grupy sterującej lub komitetu doradczego, w którym reprezentowane byłyby różne grupy interesariuszy.
- National Baseline Assessment:
  - Opracowanie National Baseline Assessment na pierwszym etapie prac nad KPD – aby umożliwić ujednoczone podejście do identyfikacji, priorytetyzacji i doboru działań mających zapewnić wdrożenie Wytycznych ONZ do KPD.
  - Pełne włączenie interesariuszy w prace nad National Baseline Assessment.
  - Publikacja i rozpowszechnienie wyników NBA.
- Transparentność:
  - National Baseline Assessment jak również wszelkie inne analizy i stanowiska/dokumenty brane pod uwagę i mające wpływ na pracę nad KPD powinny być opublikowane i dostępne dla wszystkich zainteresowanych interesariuszy.

Podsumowanie

Jak można zauważyć, choć zaprezentowane w skrócie powyżej wytyczne i rekomendacje różnią się między sobą na poziomie szczegółu, na poziomie bardziej ogólnym wszystkie wskazują na konieczność uwzględnienia interesariuszy pozarządowych na wszystkich etapach prac nad KPD, w tym poprzez ich przedstawicieli w Komitecie Sterującym/doradczym, konieczność zapewnienia przejrzystości działań, dostępu do informacji i dokumentów o istotnym znaczeniu na przebiegu prac nad KPD, oraz informowania o przebiegu i wynikach poszczególnych spotkań i etapów konsultacji. Podkreślają one także znaczenie National Baseline Assessment dla całego procesu prac, w tym jako punktu odniesienia pozwalającego na priorytetyzację działań w oparciu o konkretne dane, a nie wyłącznie w oparciu o problemy subiektywnie postrzegane przez interesariuszy jako istotne, oraz potrzebę jasności po stronie interesariuszy pozarządowych odnośnie harmonogramu prac nad KPD, ze szczególnym uwzględnieniem planowanych działań konsultacyjnych.

Krajowe Plany Działań – proces w praktyce

Ponieważ proces prowadzący do wypracowania KPD zależy od krajowego kontekstu, w każdym z krajów, które już opublikowały KPD, jak i w krajach, w których prace nad nimi nadal się toczą, przebiega lub przebiegał on inaczej. W tej części omówione zostanie kilka wybranych procesów.

Belgia⁴⁴

Z końcem września 2015 r. opublikowany został projekt belgijskiego Krajowego Planu Działań dot. biznesu i praw człowieka⁴⁵, opracowany na bazie materiałów zabranych przez Social Responsibility Working Group of the Interdepartmental Commission for Sustainable Development (Grupa Robocza SR ICSD), w skład której wchodzi wyłącznie przedstawiciele administracji publicznej; żaden inny interesariusz nie są w niej reprezentowani.

Wypracowanie KPD poprzedził szereg działań, m.in.:

- analiza stanu wdrożenia w Belgii na poziomie federalnym wszystkich 31 wytycznych tworzących Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka (czyli w praktyce *gap analysis* pod kątem poziomu implementacji Wytycznych ONZ), dokonana przez grupę ekspertów akademickich pod przewodnictwem prof. Oliviera De Schutter, uznanego na całym świecie akademika i eksperta ONZ,
- analiza krajowych planów działań przyjętych przez inne kraje UE, w tym Holandię, Wielką Brytanię, Danię i Finlandię,
- pierwsza runda konsultacji z interesariuszami, która odbyła się w kwietniu 2014 r. na bazie pierwszego zarysu KPD opracowanego na poziomie federalnym w końcu 2013 r.

Ponadto, zważywszy na autonomię regionów i ich kompetencje w niektórych obszarach, w tym w zakresie praw człowieka, w procesie uwzględniono także stanowiska poszczególnych regionów Belgii, tj. Flandrii, Walonii oraz Regionu Brukseli, co skutkowało dodatkowymi działaniami uwzględnionymi w końcowej części projektu KPD.

Ww. pierwsza runda konsultacji obejmowała zarówno konsultacje na piśmie, w których wzięło udział poprzez wypełnienie odpowiedniego kwestionariusza 51 respondentów⁴⁶, jak i spotkania konsultacyjne zorganizowane przez Grupę Roboczą SR ICSD. Dodatkowo NGOs i inni

⁴⁴ Materiał dotyczący Belgii opracowano w oparciu o informacje zawarte w: *Avant-projet du plan d'action national Entreprises et Droits de l'Homme – Version du 30 Septembre 2015* (http://www.rs.belgium.be/sites/5015.fedimbo.belgium.be/files/encart/attachments/plan_action_national_entreprises_et_droits_de_lhomme.pdf, str. 4-5, dostęp: 20.12.2015), informacje dostępne na stronie internetowej Social Responsibility Working Group of the Interdepartmental Commission on Sustainable Development; <http://www.rs.belgium.be/fr/instruments/plan-daction-national-entreprises-et-droits-de-lhomme-plan-daction-federal-responsabilit> oraz http://www.rs.belgium.be/sites/5015.fedimbo.belgium.be/files/encart/attachments/plan_action_national_entreprises_et_droits_de_lhomme.pdf [dostęp: 16.12.2015].

⁴⁵ *Avant-projet du plan d'action national Entreprises et Droits de l'Homme – Version du 30 septembre 2015* (http://www.rs.belgium.be/sites/5015.fedimbo.belgium.be/files/encart/attachments/plan_action_national_entreprises_et_droits_de_lhomme.pdf, dostęp: 20.12.2015).

⁴⁶ Więcej informacji na temat tej fazy pracy nad KPD jest dostępna na stronie <http://www.rs.belgium.be/fr> [dostęp: 17.12.2015].

interesariusze mieli możliwość wyrażenia swojego stanowiska także pośrednio, ponieważ Grupa Robocza SR ICSR zwróciła się z wnioskiem o rekomendacje do ciał doradczych (m.in. Rady Doradczej ds. spójności polityk na rzecz rozwoju), w których są reprezentowane niektóre NGOs lub ich koalicje np. European Coalition for Corporate Justice (ECCJ) oraz związki zawodowe.

Zważywszy na oficjalne stanowiska co najmniej dwóch organizacji⁴⁷ wydaje się, że zaproponowany przez administrację publiczną proces był odpowiednio dostosowany do realiów belgijskich: tylko nieliczne NGO zajmują się problematyką biznesu i praw człowieka i zapewnienie szerszych konsultacji czy zaproponowanie innych ich form niekoniecznie skutkowałoby większym udziałem i zaangażowaniem środowiska pozarządowego w proces.

Publikacja 30 września 2015 r. projektu belgijskiego KPD rozpoczęła drugą fazę konsultacji pisemnych (październik 2015) w oparciu o przygotowany w tym celu prosty formularz, znacznie ułatwiający zebranie i uporządkowanie zgłaszanych uwag.⁴⁸ Dodatkowo w dniu 30 października 2015 r. odbyły się spotkania konsultacyjne⁴⁹ w formule odrębnych *roundtables* dla poszczególnych grup interesariuszy, zakończonych następnie wspólną sesją planarną, podczas których odbyła się dyskusja na temat projektu KPD.

Zrewidowany tekst projektu KPD zostanie następnie przedłożony do zaopiniowania ciałom doradczym, tj.: Federal Council for Sustainable Development, National Labour Council, Central Council of the Economy, Higher Council of Independent and SMEs i Advisory Council on the consistency of policies for development i Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen. Następnie, po rozpatrzeniu ich uwag i wprowadzeniu ewentualnych zmian projekt zostanie przekazany różnym ministerstwom, aby umożliwić harmonizację polityk i umożliwić opublikowanie ostatecznego tekstu KPD w 2016 r.

Uwzględnienie konsultacji z interesariuszami, w tym z NGOs⁵⁰, w procesie prac nad KPD zostało pozytywnie odebrane przez przynajmniej część środowisk pozarządowych⁵¹. Podobnie jak plany powierzenia monitoringu wdrażania KPD komitetowi sterującemu/doradczemu, w skład którego mają, w pierwotnych założeniach, wejść przedstawiciele administracji, NGOs, biznesu i związków zawodowych.

⁴⁷ La FIDH et la LDH se félicitent de ce processus de consultation des parties prenantes par le gouvernement fédéral belge en collaboration avec les entités régionales. za: FIDH, LDH, Contribution à la consultation de la Belgique sur l'élaboration d'un Plan d'Action National sur entreprises et droits humains, <https://www.fidh.org/fr/regions/europe-asie-centrale/belgique/16286-contribution-a-la-consultation-de-la-belgique-sur-l-elaboration-d-un-plan> [dostęp: 16.12.2015].

⁴⁸ Zaproszenie do udziału w konsultacjach pisemnych: http://www.rs.belgium.be/sites/5015.fedimbo.belgium.be/files/encart/attachments/invitation_consultation.pdf [dostęp: 16.12.2015].

Formularz zgłoszeniowy dot. uwag i sugestii odnoszących się do projektu belgijskiego KPD: http://www.rs.belgium.be/sites/5015.fedimbo.belgium.be/files/encart/attachments/formulaire_davis_pan_entreprises_et_droits_de_lhomme.docx [dostęp: 16.12.2015]. Dziwi jedynie, że nie zdecydowano się na zamieszczenie kwestionariusza online i skorzystanie z jednej z wyspecjalizowanych platform internetowych, co znacznie usprawniłoby zebranie i „obróbkę” nadesłanych uwag.

⁴⁹ Zaproszenie do udziału w spotkaniu konsultacyjnym, http://www.rs.belgium.be/sites/5015.fedimbo.belgium.be/files/encart/attachments/invitation_dialogue_entre_pp.pdf [dostęp: 16.12.2015].

⁵⁰ W proces prac nad KPD najbardziej zaangażowana jest platforma *achACT – Actions Consommateurs Travailleurs*; przy czym pamiętać należy, że w Belgii jest niewiele organizacji pozarządowych specjalizujących się w tej tematyce.

⁵¹ Np. FIDH and LDH welcome this process of stakeholder consultation by the federal government and regional entities, <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/belgium/16285-contribution-to-consultation-on-belgium-s-national-action-plan-on-business> [dostęp: 16.12.2015].

Brak jednak wystarczających informacji, aby móc ocenić, czy podjęto wystarczające działania, aby dotrzeć w procesie konsultacji także do grup najbardziej narażonych na naruszenie ich praw i wykluczonych, w tym narażonych na negatywny wpływ belgijskich przedsiębiorstw działających za granicą. Brak także informacji o tym, czy konsultacje społeczne poprzedzono zalecanym przez GR ONZ mapowaniem interesariuszy i dopiero na tej podstawie opracowano listę organizacji zaproszonych do konsultacji, czy też doboru interesariuszy, których zapraszano bezpośrednio do udziału w konsultacjach, dokonano na innej (jakiej?) podstawie. Należy jednak zauważyć, że informacje o spotkaniu konsultacyjnym były ogólnodostępne na stronie internetowej ciała koordynującego proces prac nad KPD, co umożliwiło innym niż zaproszonym bezpośrednio, a zainteresowanym podmiotom na udział i świadczyło o otwartości procesu.

*Dania*⁵²

Proces prac nad KPD w Danii jest szczególnie interesujący, ponieważ Dania jako pierwsza podjęła próbę implementacji Wytycznych ONZ dot. biznesu i praw człowieka, tyle że nie poprzez odrębny KPD w tym zakresie, lecz poprzez włączenie konkretnych działań do Krajowego Planu Działań w obszarze Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw (CSR). Dopiero pod wpływem presji ze strony różnych grup interesariuszy, szczególnie NGOs, ale i powstawania KPD dedykowanych kwestiom biznesu i praw człowieka w innych krajach, rząd zdecydował się na opracowanie odrębnego KPD⁵³ w tym obszarze, w procesie koordynowanym wspólnie przez Ministerstwo Biznesu i Wzrostu/Rozwoju oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych, co sprawiło, że Dania na została w 2014 r. czwartym krajem na świecie, który taki plan opracował.

Ponieważ jednak większość istotnych działań została zawarta w Drugim Krajowym Planie Działań na rzecz CSR na lata 2012–2015⁵⁴, jak np. reforma struktury, kompetencji i zasad funkcjonowania Krajowego Punktu Kontaktowego OECD i przekształcenie go w Danish Mediation and Complaints-Handling Institution for Responsible Business Conduct (Duńska Instytucja ds. Mediacji i Rozpatrywania Skarg dot. odpowiedzialnego postępowania biznesu)⁵⁵, więc powstało wrażenie, że KPD dot. biznesu i praw człowieka jest bardziej przeglądem działań już podjętych i ogólną deklaracją, że będą one wzmocnione, niż dokumentem o istotnym znaczeniu i dającym nadzieję, że jego wdrożenie znacząco poprawi poziom poszanowania praw człowieka przez biznes. Wraz z

⁵² Materiał dotyczący Danii opracowano w oparciu o informacje zawarte w: ICAR and European Coalition for Corporate Justice, *Assessments of Existing National Action Plans (NAPs) on Business and Human Rights, November 2015 Update*, listopad 2015, <http://icar.ngo/analysis/napsassessments/> [dostęp: 17.12.2015], Danish National Action Plan – implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2014), http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/NationalPlans/Denmark_NationalPlanBHR.pdf [dostęp: 17.12.2015].

⁵³ Danish National Action Plan – implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, marzec 2014 r.

⁵⁴ Responsible growth – Action Plan for Corporate Social Responsibility 2012-2015, http://csrgov.dk/file/318420/uk_responsible_growth_2012.pdf [dostęp: 22.10.2015].

⁵⁵ Danish Mediation and Complaints-Handling Institution for Responsible Business Conduct (Duńska Instytucja ds. Mediacji i Rozpatrywania Skarg dot. odpowiedzialnego postępowania biznesu; dalej Instytucja) została powołana na mocy ustawy przyjętej przez duński parlament w dniu 12 czerwca 2012 r. (Act no. 546 of 18 June 2012). Więcej na temat tej reformy i zakresu kompetencji ww. instytucji w: Beata Faracik, PIHRB Working Paper nr 1/2015: Krajowy Punkt Kontaktowy OECD w Polsce. Stan obecny i rekomendacje, październik 2015 r., http://pihrb.org/wpcontent/uploads/2015/12/PIHRB_RWP_1_2015_BTF_KPK_OECD_10.2015-FINAL.pdf, [dostęp: 20.12.2015].

brakiem uwzględnienia w KPD jakiegokolwiek mechanizmu umożliwiającego monitorowanie jego wdrażania lub przewidującego ewentualną *follow up procedure*, sprowokowało to także głosy ze strony środowiska pozarządowego zarzucające rządowi brak zaangażowania w poprawę poszanowania praw człowieka przez biznes. Jednocześnie historyczne tło procesu prac nad KPD i wcześniejsze działania na etapie prac nad KPD ds. CSR utrudnia ocenę stopnia włączenia NGOs w proces prac nad KPD, do którego *nota bene* wkład wniosły m.in. Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Pracy, Ministerstwo Edukacji, Danish Export Credit Fund, Investment Funda for Developing Countries.

Z jednej strony bowiem NGOs są reprezentowane w Duńskiej Radzie ds. CSR, która wypracowała rekomendacje dotyczące działań w zakresie biznesu i praw człowieka, z których rząd uwzględnił w KPD dot. CSR i KPD dot. biznesu i praw człowieka ponad 80%. Z drugiej jednak strony, opracowania KPD nie poprzedzono mapowaniem interesariuszy, a w trakcie prac, tj. w okresie od czerwca 2013 do marca 2014 r., nie przeprowadzono szerokich, otwartych konsultacji z wszystkimi zainteresowanymi interesariuszami, w tym NGOs. Projekt KPD przesłano do zaopiniowania jedynie członkom Working Group on Remedy (ok. 5 osób, w tym 1 przedstawiciel NGO) funkcjonującej w ramach Duńskiej Rady ds. CSR, do Danish Mediations and Complaints-Handling Institution for Responsible Business Conduct i do Duńskiego Instytutu Praw Człowieka, dając im na zgłoszenie uwag i przedstawienia opinii zaledwie ok. 1,5 tygodnia czasu, co znacznie ograniczyło np. możliwości skonsultowania tekstu w gronie NGOs przez ich przedstawiciela w ww. Working Group on Remedy. Całkowicie jednak pominięto na etapie konsultacji KPD takich ważnych interesariuszy jak Danish Consumer Council, inne grupy robocze Duńskiej Rady ds. CSR czy podmioty reprezentujące grupy wykluczone i najbardziej narażone na naruszenia ich praw przez biznes. Ponadto warto odnotować, że choć w okresie, w którym toczyły się prace nad KPD, odbywało się szereg spotkań poświęconych różnym zagadnieniom z obszaru biznesu i praw człowieka, organizowanych zarówno przez administrację publiczną, jak i innych interesariuszy, brak ogłoszenia na początku procesu jego harmonogramu sprawiło, że nawet jeśli w zamyśle administracji stanowiły one element konsultacji, nie były tak postrzegane przez interesariuszy. Można zatem wnioskować, że zakres, sposób i czas trwania konsultacji, a także grono podmiotów, jakie są do nich dopuszczone, jest jednym z obszarów wymagających poprawy w przyszłości.

Wśród słabych stron procesu należy wymienić brak wystarczającej informacji na temat harmonogramu prac, brak National Baseline Assessment (NBA) lub innej pogłębionej analizy w jakimkolwiek obszarze wchodzącym w zakres KPD, brak portalu, na którym byłyby dostępne wszystkie informacje, brak publikacji w powszechnie dostępnym miejscu opinii i uwag zgłoszonych w trakcie prac nad KPD, brak działań o charakterze edukacyjno-kompetencyjnym, a przede wszystkim pominięcie – zapewne niecelowe, ale jednak – przedstawicieli ludności tubylczej.

Mimo niedociągnięć podczas prac nad KPD administracji duńskiej trudno zarzucić brak zaangażowania, szczególnie zważywszy, że to właśnie Dania podejmuje szereg działań na poziomie UE wspierających i promujących implementację Wytycznych ONZ, od pierwszej konferencji na poziomie UE na ten temat w 2012 r. poczynając, i opracowała kilka narzędzi wspierających przedsiębiorstwa w ocenie ich wpływu na poszanowanie praw człowieka. Bardziej zasadne wydaje się stwierdzenie, że w okresie prac nad duńskim KPD wytyczne autorstwa GR ONZ ds. biznesu i praw człowieka czy ICAR i Duńskiego Instytutu Praw Człowieka nie były jeszcze dostępne i powstały dopiero na podstawie wniosków wyciągniętych z pierwszych, niedoskonałych procesów. Bardziej uzasadniona wydaje się już krytyka np. rządu szwedzkiego,

który mając do dyspozycji wszystkie narzędzia, zamiast poprzedzić opracowanie KPD zrobieniem NBA, uczynił je jednym z działań przewidzianych w KPD.

*Finlandia*⁵⁶

Finlandia rozpoczęła prace nad KPD w listopadzie 2012 r., by zakończyć je we wrześniu 2014 r. przyjęciem przez rząd wypracowanego przez interministerialną grupę roboczą powołaną w celu jego opracowania⁵⁷, planu wdrażania Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka. Co odróżnia fiński KPD od planów wypracowanych przez inne kraje, to fakt włączenia weń mechanizmu monitorowania jego wdrażania przez Komitet ds. CSR (coroczne raporty) oraz w odniesieniu do poszczególnych działań – przez właściwe ministerstwa. Kolejnym działaniem świadczącym o tym, że rząd fiński zdaje sobie sprawę, że wypracowanie KPD to dopiero początek drogi, jest utworzenie interministerialnej grupy roboczej, aby umożliwić koordynację i podejmowanie dalszych działań bez konieczności czekania na aktualizację KPD. Takie podejście zaowocowało już w 2015 r. wypracowaniem w gronie interesariuszy konkretnych zaleceń z obszaru *human rights due diligence* w odniesieniu do łańcucha dostaw w handlu żywnością, tj. dokumentu *A Shared Vision for Respecting the UN Guiding Principles on Business and Human Rights in Grocery Trade Supply Chains*.

Proces w jakim wypracowano KPD⁵⁸, w tym zakres konsultacji, przewidywał wiele możliwości zgłoszenia uwag zarówno osobiście, jak i na piśmie (zarówno przed publikacją projektu KPD, jak i po jego opublikowaniu). Proces prac nad KPD był także konsultowany w ramach Komitetu ds. CSR, a informacja o terminach spotkań konsultacyjnych i możliwości zgłaszania uwag na piśmie była opublikowana (m.in. na dedykowanej procesowi prac nad KPD stronie internetowej). Natomiast pewne zastrzeżenia może budzić fakt, że po opublikowaniu projektu KPD przez grupę roboczą zabrakło informacji o statusie, jaki ma ten dokument oraz o politycznym procesie, w ramach którego miał być zatwierdzony. Dodatkowo fakt zatwierdzenia KPD na nieformalnym

⁵⁶ Materiał dotyczący Finlandii opracowano w oparciu o informacje zawarte w: Ministry of Employment and the Economy, National Action Plan for the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2014), http://www.tem.fi/files/41214/TEMjul_46_2014_web_EN_21102014.pdf [dostęp: 16.12.2015], ICAR and European Coalition for Corporate Justice, Assessments of Existing National Action Plans (NAPs) on Business and Human Rights, November 2015 Update, Listopad 2015, <http://icar.ngo/analysis/napsassessments/> [dostęp: 17.12.2015].

⁵⁷ W skład grupy weszli przedstawiciele następujących ministerstw: Ministry of Employment and Economy (koordynator procesu), Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Edukacji i Kultury, Ministerstwo Rolnictwa i Leśnictwa, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Transportu i Komunikacji, Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Spraw Społecznych i Zdrowia, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Większość przedstawicieli resortów w grupie była na poziomie radcy rządu/radcy ministra. Więcej: ICAR and European Coalition for Corporate Justice, Assessments of Existing National Action Plans (NAPs) on Business and Human Rights, November 2015 Update, listopad 2015, <http://icar.ngo/analysis/napsassessments/>, strona 69–70 [dostęp: 17.12.2015].

⁵⁸ Pierwsze wysłuchanie zostało poprzedzone rozpowszechnioną zawczasu listą pytań, które administracja chciała omówić podczas konsultacji, pozostawiając także przestrzeń na inne wątki istotne dla interesariuszy. W czerwcu 2013 r. powołano interministerialną Grupę Roboczą. 29.01.2014 odbyły się osobne spotkania z poszczególnymi grupami interesariuszy odnośnie, tego co powinien zawierać KPD. NGOs przedłożyły swoje pierwsze skoordynowane stanowisko w lutym 2014 r., a następnie w czerwcu 2014 r., już po publikacji projektu KPD w maju 2014 r.

spotkaniu ministrów sprawia, że jest on postrzegany przez niektóre kręgi jako sygnał, że rząd nie traktuje problematyki praw człowieka w biznesie tak samo poważnie jak innych obszarów.

W czasie konsultacji nie przewidziano spotkań, warsztatów czy konsultacji tematycznych, co sprawiło, że NGOs starały się podejmować rozmowę na te tematy w ramach spotkań bilateralnych z przedstawicielami administracji uczestniczącymi w procesie. Zważywszy na niewielką liczbę NGOs zajmujących się tym obszarem w Finlandii, które intensywnie ze sobą współpracują, nie miało to większego znaczenia z punktu widzenia tego, czy ich głos był słyszalny, choć z pewnością uczyniło to cały proces mniej przejrzystym. NGOs mają też poczucie, że niektóre z ich postulatów zostały uwzględnione, oraz, co równie ważne, że otrzymały jasne uzasadnienie, dlatego inne nie zostały uwzględnione (zestawienie argumentów przedłożonych przez NGOs i argumentów zgłoszonych przez administrację lub innych interesariuszy).

Słabą stroną fińskiego KPD jest natomiast brak National Baseline Assessment, który znacznie ułatwiłby priorytetyzację zagadnień, a tym samym zapobiegł brakowi fokusu, jaki cechuje fiński KPD; oraz nieuwzględnienie wśród zaproszonych interesariuszy przedstawicieli ludności rdzennej, Lapończyków. Oczywiście można argumentować, że gdy Finlandia rozpoczynała proces, nie było jednoznacznego oczekiwania, że powinien być poprzedzony dokładną analizą typu National Baseline Assessment (choć wydaje się to logiczne, ponieważ tylko analiza stanu aktualnego pod kątem jego zgodności z konkretnymi Wytycznymi pozwala na zidentyfikowanie luk, które należy wypełnić, a ponadto, aby móc zmierzyć postęp, trzeba dysponować danymi dotyczącymi stanu wyjściowego). Z kolei w odniesieniu do udziału Lapończyków, można zauważyć, że przecież proces był otwarty, informacje powszechnie dostępne, a kontaktem z Lapończykami mogły zająć się NGOs obejmujące swoją działalnością także kwestie praw ludności tubylczej. Niemniej wydaje się zasadne oczekiwać, że to rząd zadba o to, aby wszyscy obywatele i grupy interesariuszy, których dany temat dotyczy, mieli możliwość się wypowiedzieć, a przynajmniej uczestniczyć w dyskusji.

Podsumowując, należy pozytywnie ocenić fiński proces wypracowania KPD, choć niestety już sama jego zawartość oraz sposób przyjęcia przez rząd pozostawia niedosyt.

Niemcy⁵⁹

W Niemczech prace nad opracowaniem Krajowego Planu Działań rozpoczęto w 2014 r., przy czym poprzedziło je opracowanie kompleksowego, intensywnie angażującego interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych oraz popartego wiedzą ekspercką procesu zaplanowanego na okres 2 lat. Resortem wiodącym jest Ministerstwo Spraw Zagranicznych wspierane przez Ministerstwo Gospodarki, przy czym do bieżącej pracy nad KPD i koordynacji procesu dedykowani są w niemal pełnym zakresie dwaj urzędnicy na poziomie roboczym. W pracy wspiera administrację spotykająca się co najmniej raz w miesiącu Grupa Sterująca, w skład której wchodzi:

- inne ministerstwa (ds. gospodarki, ds. pracy i polityki społecznej, sprawiedliwości, środowiska, współpracy rozwojowej),

⁵⁹ Więcej informacji nt. procesu prac i udziału w nim można znaleźć na stronie:

www.auswaertiges-amt.de/Wirtschaft-und-Menschenrechte oraz na Twitterze: #NAPWiMr [dostęp: 16.12.2015].

- 3 przedstawicieli biznesu (Association of German Industry, Association of German Employers, Association for Industry and Trade zrzeszające MŚP),
- 1 przedstawiciel Niemieckiej Konfederacji Związków Zawodowych,
- 1 przedstawiciel koalicji Forum Menschenrechte (Forum Praw Człowieka),
- 1 przedstawiciel organizacji Venro, zrzeszającej NGOs zajmujące się polityką rozwojową.

Choć w Grupie organizacje pozarządowe są reprezentowane przez 2 organizacje parasolowe, jednak konsultacje po stronie NGOs nie ograniczają się do konsultacji w gronie organizacji członkowskich tychże organizacji, ale obejmują – za pośrednictwem listy mailingowej oraz spotkań uzgodnieniowych – także inne organizacje pozarządowe nie będące ich członkami, a zainteresowane udziałem w procesie prac nad KPD.

Grupa sterująca dąży do podejmowania decyzji w drodze konsensusu, przy czym ostateczna odpowiedzialność za proces i zawartość KPD leży po stronie niemieckiego rządu, do którego będzie należeć podjęcie decyzji o przyjęciu KPD.

Choć początkowo grupa ta spotykała się wyłącznie w pełnym gronie, obecnie każde spotkanie w pełnym składzie jest poprzedzone spotkaniem wyłącznie w gronie przedstawicieli administracji publicznej. Podobnie, choć początkowo na forum grupy poruszano także kwestie merytoryczne, ze względu na niekonstruktywne podejście przedstawicieli biznesu, od pewnego momentu spotkania te są poświęcane niemal wyłącznie omówieniu kwestii organizacyjno-administracyjnych związanych z procesem. W końcowej fazie prac nad KPD miało też miejsca kilka spotkań przedstawicieli administracji publicznej na wyższym poziomie niż dotychczas, tj. dyrektorów departamentów.

Facylitację procesu konsultacji i prac nad KPD powierzono Niemieckiemu Instytutowi Praw Człowieka (czyli tzw. krajowej instytucji praw człowieka – jaką w Polsce jest Rzecznik Praw Obywatelskich) oraz organizacji Econsense (czyli de facto Forum for Sustainable Development of German Business).

Proces wypracowania KPD zaplanowano na 2 lata:

- 6 listopada 2014 r. odbyła się duża (ponad 100 osób) konferencja gromadząca wszystkie grupy interesariuszy, podczas której zidentyfikowano ok. 10 kluczowych kwestii, do których NAP powinien się odnosić, a które uznano za szczególnie ważne lub kontrowersyjne, i na których temat w 2015 r. postanowiono zorganizować specjalne warsztaty eksperckie. Ostateczny dobór kwestii priorytetowych został zaproponowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych we współpracy z Niemieckim Instytutem Praw Człowieka i zatwierdzony przez Grupę Sterującą. W budżecie przewidziano środki na pokrycie kosztów udziału w konferencji kilku gości zagranicznych – przedstawicieli społeczności narażonych na negatywny wpływ niemieckich firm działających poza granicami Niemiec.
- Opracowanie tzw. National Baseline Assessment (kompleksowej analizy stanu prawa i praktyki jego stosowania oraz identyfikacji luk w prawie, które ograniczają lub uniemożliwiają podjęcie przez firmy konkretnych działań mających na celu zapewnienie poszanowanie praw człowieka w kontekście biznesu) powierzono Niemieckiemu Instytutowi Praw Człowieka. Został on przedłożony wczesną wiosną 2015 r. i stał się przedmiotem drugiej dużej konferencji z udziałem interesariuszy w kwietniu 2015 r. W trakcie prac nad NBA przewidziano 3 rundy konsultacji dotyczące prezentowanych przez NIPC wyników i sposobu ich prezentacji. Niestety negatywna postawa środowisk biznesowych stojących na

stanowisku, że objęcie w KPD około 200 kwestii, na które wskazywał NBA, byłoby nieefektywne, sprawiła, że NBA jedynie w ograniczonym stopniu stanowi punkt odniesienia dla prac nad tekstem i działaniami zawartymi w KPD.

- Pomiedzy kwietniem i wrześniem 2015 r. zorganizowano 11⁶⁰ całoniedniowych warsztatów eksperckich poświęconych kwestiom priorytetowym zidentyfikowanym podczas pierwszej konferencji, tj. *human rights due diligence* (proces należytej staranności w zakresie praw człowieka), ochrona praw człowieka w kontekście biznesu w Niemczech, transparentność, handel a prawa człowieka, funkcjonowanie i reforma Krajowego Punktu Kontaktowego OECD, wewnętrzne procedury skargowe w przedsiębiorstwach, wsparcie dla biznesu i uwarunkowanie go poszanowaniem określonych standardów, zamówienia publiczne, łańcuch dostaw, eksportowe agencje kredytowe, obowiązkowe rozwiązania w obszarze *human rights due diligence* oraz spotkanie podsumowujące cykl spotkań. Ich wyniki zostały przedstawione na trzeciej dużej konferencji z udziałem wszystkich interesariuszy, która odbyła się jesienią 2015 r.

Organizację tych warsztatów pozostawiono w ręku interesariuszy, tzn. każdy warsztat jest współorganizowany przez jedną organizację pozarządową (np. Amnesty International, Oxfam itd.) lub związek zawodowy, przedstawicieli biznesu oraz organ administracji publicznej, przy czym każda z tych grup wskazuje 10 ekspertów i przedstawicieli środowiska, którzy będą reprezentować jej stanowisko lub dzielić się swoją ekspertyzą podczas spotkania. Każdorazowo osoby te i organizacje są dobierane pod kątem posiadanej ekspertyzy w obszarze będącym przedmiotem warsztatu. Niestety w budżecie procesu nie przewidziano środków na pokrycie kosztów ich organizacji i udziału w nich zaproszonych ekspertów, co ogranicza możliwość udziału w nich niektórych interesariuszy. Słabą stroną warsztatów jest też ich nakierowanie niemal wyłącznie na dyskusję, a jedynie w nikłym stopniu na wypracowanie rozwiązań czy rekomendacji, co ma odzwierciedlenie w materiałach: protokoły sporządzane z ich przebiegu nie zawierają wniosków pozwalających na stwierdzenie, jakie poglądy dominują i w jakich kwestiach widoczna jest większa zgoda pomiędzy interesariuszami niż w innych.

- Prace nad tekstem NAP trwają od kwietnia 2015. Wkład ze strony interesariuszy umożliwiono nie tylko w drodze dyskusji na konferencjach i warsztatach eksperckich, ale i poprzez umożliwienie zgłaszania uwag i propozycji za pośrednictwem specjalnej strony internetowej.⁶¹ Choć pierwotnie informowano, że projekt KPD będzie przygotowywany przez zespół składający się z członków Grupy Sterującej, jednak ostatecznie, jak wynika z informacji uzyskanych od przedstawiciela niemieckiego NGO, prace nad tekstem projektu toczą się wyłącznie w gronie administracji publicznej, zaś interesariuszom przedstawiono jedynie listę kwestii, które stanowią główne osie niemieckiego KPD. Wynika to z braku możliwości osiągnięcia kompromisu pomiędzy różnymi interesariuszami, co w praktyce uniemożliwiłoby wypracowanie jakiegokolwiek tekstu w rozsądnym czasie przez Grupę Sterującą.

⁶⁰ Początkowo spotkań eksperckich miało być 10, ale *State-Business Nexus* okazał się na tyle kompleksowy, że poświęcono mu ostatecznie 2 spotkania.

⁶¹ Strona niemieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych dedykowana procesowi prac nad KPD: http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Aussenwirtschaft/Wirtschaft-und-Menschenrechte/Uebersicht_node.html [dostęp: 16.12.2015].

- Pierwszy projekt tekstu KPD będzie gotowy i udostępniony do konsultacji w lutym 2016 r., zaś wersja ostateczna ma zostać zaprezentowana podczas czwartej konferencji w kwietniu 2016 r.
- Przewiduje się, że w okresie maj 2016 – jesień 2016 będzie miało miejsce przyjęcie/zatwierdzenie KPD przez rząd niemiecki.

Proces prac nad KPD jest pozytywnie oceniany przez większość interesariuszy. Nawet mimo obaw, że intensywny proces niekoniecznie będzie skutkowało dobrym i konkretnym KPD, doceniany jest fakt, że m.in. dzięki tak szeroko zakrojonym dyskusjom eksperckim, zarówno w kręgu administracji publicznej, jak i w innych kręgach, znacznie poprawiła się świadomość zagrożeń związanych z brakiem uregulowania kwestii odpowiedzialności biznesu za negatywny wpływ skutkujący naruszeniem praw człowieka oraz rozpoczęciem dyskusji na temat obowiązkowego *human rights due diligence*. Za szczególnie wartościowy aspekt owych warsztatów, a po części i formuły pracy w Grupie Sterującej, uznano stworzenie przestrzeni do dyskusji merytorycznej nad konkretnymi zagadnieniami, co niejednokrotnie pozwoliło na lepsze zrozumienie pomiędzy interesariuszami i powolne przełamywanie wzajemnej nieufności pomiędzy nimi, co zaowocowało bardziej merytorycznym poziomem dyskusji. Zarówno przedstawiciele NGOs, jak i niektóre osoby, które z racji ekspertyzy brały udział w warsztatach eksperckich, zwracają uwagę, że jedną z największych przeszkód w procesie jest brak zaufania pomiędzy stronami. Zauważa się jednak, że wspólne dyskusje pozwalają na przełamywanie tej bariery.⁶²

Z drugiej strony, trzeba sobie zdawać sprawę, że model niemiecki, bardzo intensywny i wymagający znacznego zaangażowania po stronie interesariuszy, jest do udźwignięcia przez niemieckie NGOs dzięki posiadaniu przez nie wystarczających zasobów finansowych i eksperckich (po stronie Forum Menschenrechte przeznaczono ok. 1,5 pełnego etatu na prace związane z koordynacją po stronie środowisk pozarządowych i udział w większości wydarzeń stanowiących poszczególne etapy prac nad KPD). Jednak tak intensywny proces nie musi być odpowiedni dla innych krajów, gdzie problematyką tą zajmuje się mniejsza liczba NGOs, które dodatkowo nie mogą pozwolić sobie na dedykowanie jednej osoby do prac wyłącznie nad KPD.

Wydaje się także, że administracja publiczna mogła w większym stopniu postarać się o udział w konsultacjach poszczególnych firm czy stowarzyszeń branżowych, a nie tylko opierać się na kontaktach z największymi stowarzyszeniami przedsiębiorców i pracodawców.

Interesujące w niemieckim przykładzie jest, że mimo dużego otwarcia na pełną współpracę z interesariuszami strona rządowa zdecydowała się wycofać w niektórych punktach z tak otwartej formuły (np. kwestia prac nad projektem KPD) ze względu na brak możliwości wypracowania w gronie wszystkich interesariuszy kompromisu i wspólnych rekomendacji w odniesieniu do szeregu zagadnień i zagrożenie dla harmonogramu prac oraz rozbudowała początkowy plan o dodatkowe (a przynajmniej tak są one postrzegane przez NGOs) działania koordynacyjne i uzgodnieniowe po stronie administracji, w końcowym etapie z udziałem osób na decyzyjnych stanowiskach.

⁶² Na podstawie wywiadów z ekspertami NGOs i think tanków uczestniczących w procesie (m.in. Shift).

Norwegia⁶³

Prace nad ogłoszonym w październiku 2015 r. przez Ministra Spraw Zagranicznych Norwegii⁶⁴ Krajowym Planem Działań w obszarze biznesu i praw człowieka⁶⁵ rząd Norwegii rozpoczął jeszcze na początku roku 2013, przy czym prace nad projektem tekstu rozpoczęły się w listopadzie 2014 r. Zadania tego podjął się zespół międzyresortowy, który wcześniej był odpowiedzialny za Norweski White Paper on CSR z 2009 r. KPD w dużym stopniu zbudowano na założeniach przedstawionych w rządowym *White Paper on human rights, Opportunities for All: Human Rights in Norway's Foreign Policy and Development Cooperation*. Koordynatorzy procesu nie przewidzieli uwzględnienia w jego ramach szerokich konsultacji z interesariuszami ani na etapie wstępnych prac nad procesem, ani na etapie pisania KPD. Rolę konsultacyjną w założeniu koordynatorów procesu miał pełnić Kompakt, i rzeczywiście z członkami tego ciała zrzeszającego przedstawicieli różnych grup interesariuszy zajmujących się problematyką odpowiedzialnego postępowania biznesu, konsultowano niektóre opracowania czy analizy – jak np. opracowaną pomiędzy kwietniem a czerwcem 2013 przez niezależnego konsultanta zewnętrznego tzw. *mapping and gap analysis*⁶⁶ odnoszącą się do zaangażowania administracji w kwestie dot. biznesu i praw człowieka oraz stanu i luk we wdrażaniu Wytycznych ONZ przez administrację norweską.

Wielka Brytania⁶⁷

4 września 2013 r. Wielka Brytania jako pierwsza w Europie i na świecie opublikowała Krajowy Plan Działań w obszarze biznesu i praw człowieka. Nie dziwi to zważywszy, że zarówno rząd jak i parlament brytyjski znacznie wcześniej wykazywały aktywność w tym obszarze, np. już w 2009 r., a więc niecały rok po zaproponowaniu przez prof. J. Ruggiego tzw. UN „Protect, Respect, Remedy” Framework, parlamentarne wysłuchanie na temat praw człowieka i biznesu zwróciło nań uwagę szerokich gremiów i zaowocowało kilkuset stronicami stanowisk, uwag i zaleceń

⁶³ Materiał dotyczący Norwegii opracowano w oparciu o: Andreas Graf, *Developing National Action Plans on Business and Human Rights*, *Essential* 04/2013, SwissPeace, informacje zawarte na stronach rządowych: https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/business_hr/id2457944/ [dostęp: 17.12.2015]. oraz na podstawie informacji uzyskanych od przedstawicieli organizacji pozarządowych i instytutów badawczych, w tym FAFO w czasie wizyty studyjnej z udziałem autorki niniejszego opracowania we wrześniu 2014 r.

⁶⁴ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Królestwa Norwegii, *Press Release: National action plan on business and human rights*, https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/business_hr/id2457726/, [dostęp: 17.12.2015].

⁶⁵ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Business and Human Rights National Action Plan for the implementation of the UN Guiding Principles*, https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/mr/business_hr_b.pdf [dostęp: 31.12.2015]

⁶⁶ Mark B. Taylor, *A mapping analysis: the State duty to protect* (2013), <http://business-humanrights.org/en/norway-mapping-gap-analysis-for-a-natl-action-plan-on-business-human-rights>, [dostęp: 17.12.2015].

⁶⁷ Materiał dotyczący Wielkiej Brytanii opracowano na podstawie: Andreas Graf, *Developing National Action Plans on Business and Human Rights*, *Essential* 04/2013, SwissPeace; ICAR and European Coalition for Corporate Justice, *Assessments of Existing National Action Plans (NAPs) on Business and Human Rights*, November 2015 Update, 2015, <http://icar.ngo/analysis/napsassessments/> [dostęp: 17.12.2015].

zebranych w oficjalnym raporcie parlamentarnym⁶⁸, rozbudzając znacznie szerszą debatę nt. roli biznesu w społeczeństwie, co zaowocowało m.in. takimi inicjatywami, jak Modern Slavery Act 2015.

Za koordynację działań i prac nad pierwszym KPD odpowiadało Ministerstwo Spraw Zagranicznych, przy czym już na początku procesu utworzono międzyresortową grupę roboczą, której celem było jego wypracowanie. Prace nad KPD zaczęły się w czerwcu 2012 r. i po intensywnych wewnętrznych konsultacjach zakończyły latem 2013 r. Procesowi temu niektóre grupy interesariuszy zarzucają, że był konsultowany w zbyt wąskim gronie interesariuszy, szczególnie na etapie konsultowania tekstu projektu KPD, który został przesłany nieformalnie jedynie kilku wybranym interesariuszom. Negatywnie także ocenić należy brak transparentności w odniesieniu do przesłanek, jakimi kierował się rząd przy priorytetyzowaniu poszczególnych kwestii, oraz brak poprzedzenia prac nad KPD kompleksowym National Baseline Assessment (UK przeprowadziło jedynie częściowe, quasi-NBA). Można przypuszczać, że właśnie brak NBA był jedną z przyczyn trudności w priorytetyzowaniu działań i prawdopodobnie przyczyniło się do długiego czasu, jakiego potrzebowała administracja, aby zatwierdzić projekt formalnie – przy braku obiektywnych danych trudno ocenić, jakie działania są najbardziej pilne i potrzebne. Pozytywnie natomiast należy ocenić fakt, że w KPD był wbudowany mechanizm monitorowania jego realizacji (tj. coroczny Annual Report on Human Rights and Democracy) i aktualizacji przed końcem 2015 r., co też nastąpiło.

Aktualnie toczą się prace nad rewizją KPD, zainicjowane podczas wydarzenia, w którym uczestniczyło ok. 80 osób reprezentujących różne środowiska i interesy, w tym przedstawiciele 15 NGOs. Prace są koordynowane wspólnie przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz Departament Biznesu. W ramach procesu, mającego za zadanie uaktualnić pierwszy KPD, zorganizowano serię ośmiu otwartych dla wszystkich zainteresowanych warsztatów/spotkań dyskusyjnych, dedykowanych poszczególnym tematom postrzeganym jako priorytetowe w kontekście KPD, tj. m.in. współczesnemu niewolnictwu i pracy przymusowej, dostępowi do zadośćuczynienia, prawom osób pracujących, wpływowi państwa na rynek itp. Warsztaty te cieszyły się dość dużym zainteresowaniem. Proces prac nad nowym KPD byłby zapewne efektywniejszy, jeśli poprzedziłoby go zrobienie oceny skutków pierwszego KPD i zmian, jakie udało się dzięki niemu osiągnąć, jak również dokonanie tzw. *country-level assessment* w odniesieniu do krajów o dużej obecności kapitału brytyjskiego, aby ocenić wpływ działalności firm brytyjskich na realizację praw człowieka mieszkańców tych krajów. Mimo tych braków proces prac nad aktualizacją KPD jest oceniany jako dość dobrze zaprojektowany i stwarzający szereg możliwości dla różnych grup interesariuszy, w tym NGOs, zaprezentowania ich opinii i argumentów, tak pojedynczo jak i poprzez stanowiska różnych koalicji.

Warto zauważyć, że istnieje podobieństwo pomiędzy sceną NGO-osową w Wielkiej Brytanii i w Polsce – w obu krajach zaledwie 1–2 organizacje zajmują się przekrojowo problematyką biznesu i praw człowieka (w UK są to CORE i Amnesty), podczas gdy szereg innych NGOs (około 15 zainteresowanych głębiej tematem KPD) posiada ekspertyzę w określonych obszarach tematycznych. Wydaje się jednak, że podjęcie działań typu *capacity building*, których celem byłoby dostarczenie przedstawicielom NGOs wiedzy o tym, w jaki sposób agenda biznesu i praw

⁶⁸ UK Parliament's Joint Committee on Human Rights Report, Any of our business? Human rights and the UK private sector, 16 December 2009, dostępny na <http://www.publicactions.parliament.uk/pa/jt200910/jtselect/jtrights/5/5i.pdf> [dostęp: 14.12.2015].

człowieka odnosi się do ich działalności, mogłaby zaowocować aktywnością znacznie większej liczby NGO – zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i w Polsce.

*Królestwo Niderlandów*⁶⁹

W przypadku Królestwa Niderlandów to również międzyresortowy zespół, powołany w czerwcu 2012 r., był odpowiedzialny za wypracowanie KPD. Pracę nad opracowywaniem projektu KPD poprzedziło przeprowadzenie przez zewnętrznego eksperta konsultacji w formie pogłębionych wywiadów z 50 osobami reprezentującymi różne grupy interesariuszy (w tym przedstawiciele organizacji społeczeństwa obywatelskiego). Można mieć wątpliwości, czy takie podejście, choć umożliwiło wybrzmienie wybranych głosów społeczeństwa obywatelskiego, było podejściem otwartym, umożliwiającym wzięcie w nim udziału wszystkim interesariuszom zainteresowanym poprawą poszanowania praw człowieka przez biznes, szczególnie grupom wykluczonym, zmarginalizowanym czy najbardziej narażonym na naruszenie ich praw, jak np. pracownicy migrujący, osoby z niepełnosprawnościami, społeczności pokrzywdzone w wyniku działań holenderskiego biznesu poza granicami kraju.

Negatywnie należy także ocenić fakt, że harmonogram prac nad KPD nigdy nie został upubliczniony, co znaczenie utrudniało możliwość aktywnego włączenia się interesariuszy, w tym NGO w dyskusję na temat zawartości KPD. Równie negatywnie ocenić należy kilkakrotne odraczanie terminu publikacji KPD oraz nieopublikowanie informacji dotyczących wyniku mapowania interesariuszy zrealizowanego przez eksperta zewnętrznego czy informacji o budżecie przewidzianym na proces prac nad KPD, a szczególnie brak otwartych, publicznych konsultacji – większość interesariuszy, w tym NGO, miała możliwość skomentować KPD tylko raz. W trakcie prac nad KPD zorganizowano tylko 3 dodatkowe spotkania, dla każdej z grup interesariuszy (biznes, NGO/akademy/związki zawodowe, instytucje wdrażające) z osobna. Niestety nawet skrócone raporty z tychże konsultacji nie zostały upublicznione, przyczyniając się do ogólnej opinii na temat procesu jako mało przejrzystego i przyjaznego dla interesariuszy. W trakcie procesu nie zabrzmiał głos osób pokrzywdzonych przez firmy czy pracowników łańcuchów dostaw, nie udostępniono projektu KPD do konsultacji, nie powołano żadnego konsultacyjnego ciała z udziałem przedstawicieli interesariuszy oraz nie uwzględniono żadnych elementów budujących potencjał interesariuszy w obszarze biznesu i praw człowieka.

Choć pozytywnie ocenić należy przeprowadzenie mapowania wewnętrznej aktywności instytucji rządowych odnoszących się do biznesu i praw człowieka, sam KPD sprowadza się w dużym stopniu do katalogu działań podjętych w przeszłości, natomiast w niewielkim stopniu jest skierowany na przyszłość, i konkretne działania mające poprawić poszanowanie praw człowieka przez biznes i zminimalizować naruszenia praw człowieka powodowane przez niego. Wydaje się, że brak przeprowadzenia kompleksowego NBA był jedną z przyczyn tego, że KPD jest nie tyle planem działań mających powodować zmiany i opartych na konkretnych, weryfikowalnych danych,

⁶⁹ Informacje dotyczące przebiegu procesu w Holandii opracowano na podstawie: Andreas Graf, *Developing National Action Plans on Business and Human Rights*, Essential 04/2013, SwissPeace; Ministry of Foreign Affairs, *National Action Plan on Business and Human Rights*, Section: Result of the consultations and government response, kwiecień 2014, s. 13, ICAR and European Coalition for Corporate Justice, *Assessments of Existing National Action Plans (NAPs) on Business and Human Rights*, November 2015 Update, 2015, <http://icar.ngo/analysis/napsassessments/> [dostęp: 17.12.2015].

co inwentarzem działań, które zrealizowano do czasu jego powstania. Brak NBA przyczynił się też do tego, że aktualny KPD koncentruje się na działaniach poza Holandią, podczas gdy i na jej terenie szereg kwestii wymaga korekty.

Należy jednak podkreślić, że w okresie gdy Holandia jako jedna z pierwszych pracowała nad KPD, nie było jeszcze konkretnych wytycznych ze strony NGOs czy Grupy Roboczej ONZ ds. biznesu i praw człowieka odnośnie rekomendowanego kształtu procesu. Tak jak w przypadku Wielkiej Brytanii czy Danii, tak i w przypadku Holandii, *de facto* to właśnie wnioski wyciągnięte z procesu prowadzącego do wypracowania KPD w tym kraju pozwoliły zidentyfikować złe i dobre praktyki i opracować na ich podstawie rekomendacje przez m.in. Grupę Roboczą ONZ.

*Stany Zjednoczone Ameryki Północnej*⁷⁰

Administracja Obamy zainicjowała proces prac nad KPD we wrześniu 2014 r., przy czym proces ten jest prowadzony we współpracy przez Biały Dom oraz Departament Stanu.⁷¹ Na przełomie stycznia i lutego 2015 r. stworzono 6 interdepartamentalnych tematycznych grup roboczych (Praca, Handel i Inwestycje, Zamówienia Publiczne, Transparentność i Antykorupcja, Rolnictwo i Własność Ziemi, Prawa Człowieka), które po wypracowaniu odpowiednich wniosków i rekomendacji zostały połączone w jedno ciało konsultacyjne na potrzeby procesu KPD.

Jeśli chodzi o zaangażowanie interesariuszy, administracja w grudniu 2014 r. zaprosiła zainteresowanych interesariuszy do podjęcia się zorganizowania 4 regionalnych konsultacji. Zgodnie z założeniem każde z regionalnych spotkań konsultacyjnych było koordynowane przez grupę tworzoną przez instytucję akademicką, NGO i stowarzyszenie biznesu, na których spoczywał finansowy ciężar organizacji wydarzenia. Spotkania te odbyły się w Nowym Yorku, Kalifornii (fokus na sektorze IT), Oklahomie (focus na sektorze wydobywczym i energetycznym – dominującym w regionie; zapewniony udział przedstawicieli ludności rdzennej) oraz w Waszyngtonie D.C. Ostatnie konsultacje, współorganizowane przez Global Business Initiative i koalicję organizacji pozarządowych International Corporate Accountability Roundtable (ICAR) były najbardziej przekrojowe. Nie jest to zaskoczeniem, ponieważ ICAR od kilku lat postulował opracowanie KPD i jest najbardziej aktywną organizacją pozarządową w USA w obszarze biznesu i praw człowieka, która opracowała m.in. 10 kryteriów⁷², które administracja rządowa powinna

⁷⁰ Informacje dotyczące procesu prac nad KPD w USA opracowano na podstawie informacji dostępnych na prowadzonym przez ICAR portalu dedykowanym KPD oraz rozmów z przedstawicielami ICAR podczas Forum ONZ dot. biznesu i praw człowieka w listopadzie 2015 r. (<http://nationalactionplan.us/icar-10-criteria/>, dostęp: 16.12.2015).

⁷¹ <http://www.whitehouse.gov/blog/2014/11/20/announcement-opportunity-provide-input-us-national-action-plan-responsible-business->

⁷² ICAR'S 10 Criteria for the U.S. National Action Plan (NAP) on Business and Human Rights:

1. A framework for monitoring of and reporting on implementation of the NAP once it is published,
2. Identification of who is responsible for the implementation of individual action points in the NAP,
3. Transparency throughout the NAP process,
4. Action points that are specific, measurable, achievable, relevant, and time-specific,
5. Content that addresses the full scope of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs) and other business and human rights frameworks, as well as the full scope of the U.S.'s territory and jurisdiction,
6. A national baseline assessment as a first step in the NAP process, which informs the content of the NAP,

uwzględnić w ramach prac nad KPD, tzw. *Shadow Baseline Assessment*⁷³ oraz wypracowane na jego podstawie rekomendacje dot. zawartości KPD.⁷⁴ Konsultacje te zgromadziły także rekordową liczbę uczestników – tj. ponad 260, w tym ok. 40 przedstawicieli różnych agend rządowych i ok. 60 przedstawicieli przedsiębiorstw.

Mimo sporych korzyści, jakie płyną z zaangażowania w proces konsultacji partnerów społecznych i pozarządowych, jak również świata akademickiego, wydaje się, że proces konsultacji powinien być jednak w bardziej widoczny sposób kierowany, a przynajmniej utożsamiany z administracją publiczną. Powinno być także znacznie jaśniej określone, w jaki sposób administracja publiczna zamierza wykorzystać konsultacje regionalne – szczególnie, że z wyjątkiem ostatnich konsultacji w Waszyngtonie⁷⁵ z żadnego z wcześniejszych spotkań nie powstały raporty czy inne dokumenty prezentujące argumenty, rozwiązania, propozycje i stanowiska, jakie na nich prezentowano.

Ograniczona ilość informacji o przebiegu procesu i fakt, że większość informacji jest zamieszczana głównie na stronie prowadzonej przez organizację pozarządową ICAR⁷⁶, a nie na stronie rządowej, sprawia, że proces cechuje stosunkowo niewielka przejrzystość. Dużym minusem jest wspomniany już brak dokumentacji podsumowującej przeprowadzone konsultacje i poszczególne etapy prac nad KPD. To uniemożliwia aktorom, którzy nie mogą uczestniczyć w konsultacjach, uzyskanie informacji o stanowiskach na nich prezentowanych, argumentach i proponowanych rozwiązaniach. Dużym plusem procesu jest natomiast otwartość na zgłoszenia uwag na piśmie – są one na bieżąco przyjmowane za pomocą poczty elektronicznej (adres e-mail jest dostępny na stronie administracji publicznej) i tradycyjnej.

Ogólnie można odnieść wrażenie, że choć administracja miała ogólną wizję, jak powinien wyglądać proces prac nad KPD, to brakło bardziej szczegółowego planowania, co sprawia, że w trakcie procesu administracja wycofuje się z jednych deklaracji (np. stworzenie strony internetowej, deklaracja, że będzie opracowywać projekt KPD we współpracy z interesariuszami), a sam czas trwania procesu nie jest bliżej znany. Z punktu widzenia interesariuszy sporym utrudnieniem jest także brak jakiegokolwiek punktu odniesienia w postaci projektu KPD czy choćby założeń do niego.

7. Meaningful and informed participation by disempowered or at-risk stakeholders,
8. Adequate resources for the NAP process, from beginning to end,
9. An explicit timeline for the NAP process,
10. Clear government leadership and ownership of the NAP process.

Więcej informacji na stronie: <http://nationalactionplan.us/icar-10-criteria/> [dostęp: 16.12.2015].

⁷³ Pełen Shadow Baseline Assessment: Pillar 1: <http://icar.ngo/wp-content/uploads/2015/03/ICAR-Shadow-U.S.-NBA-Pillar-1.pdf> i Pillar 3: <http://icar.ngo/wp-content/uploads/2015/06/US-NBA-Pillar-3-FINAL.pdf> [dostęp: 16.12.2015].

⁷⁴ Rekomendacje ICAR do amerykańskiego KPD w zakresie Filara 1 Wytycznych ONZ <http://icar.ngo/wp-content/uploads/2015/03/ICAR-U.S.-NAP-Recommendations-Pillar-1.pdf> oraz Filara 3 (<http://icar.ngo/wp-content/uploads/2015/06/Pillar-3-Recommendations-FINAL.pdf>) [dostęp: 17.12.2015].

⁷⁵ Consultation on the U.S. National Action Plan on Responsible Business Conduct. Summary Report (16 April 16, 2015), Współorganizowane przez International Corporate Accountability Roundtable (ICAR), Global Business Initiative on Human Rights (GBI) i Harrison Institute for Public Law na Georgetown University Law Center; <http://icar.ngo/wp-content/uploads/2015/07/US-NAP-Consultation-Report-GBI-ICAR-GL-2015.pdf> [dostęp: 16.12.2015].

⁷⁶ Portal ICAR dedykowany procesowi prac nad KPD, <http://nationalactionplan.us/> [dostęp: 16.12.2015].

Zgodnie z informacją zawartą w szwedzkim KPD opublikowanym w sierpniu 2015 r. i ogłoszonym przez Ministra ds. Przedsiębiorczości i Innowacji, został on wypracowany przez administrację publiczną w konsultacji z różnymi interesariuszami, w procesie koordynowanym przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Projekt KPD został opublikowany na rządowej (Government Offices) stronie internetowej, aby umożliwić zgłoszenie uwag wszystkim interesariuszom. Projekt był także przedmiotem 4 otwartych, publicznych spotkań konsultacyjnych – dwóch w stolicy i po jednym na południu i na zachodzie kraju⁷⁸ – w których wzięło udział ponad 100 przedstawicieli różnych firm, ministerstw i innych instytucji publicznych, związków zawodowych, organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz innych interesariuszy.⁷⁹

Fakt zorganizowania regionalnych konsultacji należy ocenić pozytywnie, ponieważ choć z punktu widzenia NGOs zajmujących się tematem praw człowieka i biznesu, z których większość w przypadku Szwecji ma siedzibę w stolicy, nie miały one większego znaczenia, umożliwiły one jednak udział w dyskusji nt. biznesu i praw człowieka przedstawicielom mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP) z bardziej odległych regionów kraju, dla których udział w spotkaniach w Sztokholmie byłby trudny ze względu na odległość i czas niezbędny na przejazd. Tym samym umożliwiły one udział w konsultacjach firmom o innych problemach i perspektywie niż globalne firmy międzynarodowe z siedzibą w stolicy uczestniczące w spotkaniach w Sztokholmie.

Słabą stroną procesu w Szwecji był brak jasnej informacji o harmonogramie prac nad KPD i bardzo długie okresy, w czasie których nie było żadnej informacji o tym, co się dzieje (np. ponad roczna przerwa pomiędzy pierwszym spotkaniem nt. KPD w kwietniu 2013 r a kolejnym, brak informacji po konsultacjach projektu KPD, gdzie i na jakim forum uwagi będą rozpatrywane zgłoszone i kiedy należy się spodziewać finalnego dokumentu)⁸⁰, brak informacji zwrotnej po opublikowaniu KPD odnośnie tego, dlaczego nie uwzględniono konkretnych działań/tematów, zbyt krótki czas przewidziany na spotkania konsultacyjne (2–3 godziny, co nie jest wystarczającym czasem na pogłębioną dyskusję, a jedynie okazją do zgłoszenia publicznie kilku uwag i sugestii), brak National Baseline Assessment, czy brak odpowiedniego poziomu przejrzystości. Wydaje się, że stworzenie przez administrację dedykowanej procesowi strony internetowej, na której zamieszczane byłyby wszystkie istotne dla procesu dokumenty, w tym stanowiska i uwagi

⁷⁷ Materiał dot. procesu prac nad KPD w Szwecji opracowano w oparciu o informacje zawarte w szwedzkim Krajowym Planie Działań w obszarze biznesu i praw człowieka, publikacji: ICAR and European Coalition for Corporate Justice, Assessments of Existing National Action Plans (NAPs) on Business and Human Rights, November 2015 Update, listopad 2015, <http://icar.ngo/analysis/napsassessments/> [dostęp: 17.12.2015].

⁷⁸ Konsultacje odbyły się w Sztokholmie – 5 i 23 marca, w Goeteborgu – 12 marca i w Malmö – 16 marca 2015 r.

⁷⁹ Rząd Szwecji, Government Offices of Sweden, Action plan for business and human rights (2015), <http://www.government.se/contentassets/822dc47952124734b60daf1865e39343/action-plan-for-business-and-human-rights.pdf>, s. 6; strona dedykowana szwedzkiemu KPD: <http://www.government.se/information-material/2015/08/action-plan-for-business-and-human-rights/> [dostęp: 16.12.2015].

⁸⁰ Pierwsze spotkanie przedstawicieli administracji z kilkoma głównymi NGOs (Amnesty International Chapter Sweden, Diakonia, Fair Trade Centre, Swedewatch, Aseka Group) odbyło się w kwietniu 2013 r., miało charakter dość ogólny i miało na celu zasygnalizowanie otwartości na współpracę z NGOs w trakcie prac nad KPD. Niestety wkrótce zaległa cisza. Po przelotnych sygnałach w 2014 r., że administracja wraca do tematu KPD, w lutym 2015 r. w gazecie ogólnokrajowej został opublikowany artykuł Ministra Handlu i Rozwoju, w którym podkreśla on potrzebę opracowania KPD i deklaruje, że aktualny rząd ma większe ambicje w tym zakresie niż poprzedni (więcej patrz: <http://www.regeringen.se/debattartiklar/2015/02/sa-ska-handeln-bli-mer-rattvis/>). W styczniu 2015 r. udostępniono tekst projektu KPD, dając interesariuszom ok. miesiąca na zgłoszenie uwag, a następnie zorganizowano wspomniane już spotkania konsultacyjne w stolicy kraju oraz w Malmö i Goeteborgu.

zgłoszone przez poszczególnych interesariuszy, znacznie przyczyniłoby się do przejrzystości procesu i poprawy jego otwartości.

W opracowaniach NGOs jako słabą stroną procesu podkreśla się także to, że administracja nie podjęła wysiłku włączenia w proces konsultacji grup najbardziej narażonych na naruszenie ich praw przez firmy (np. pracowników migracyjnych) oraz ludności tubylczej z północy kraju czy przedstawicieli społeczności zagranicznych, w których otoczeniu występuje znaczna obecność szwedzkiego kapitału. Przy czym wydaje się, że rząd oczekiwał, że interesy tych grup będą reprezentowane przez NGOs uczestniczące w procesie.

Warto zauważyć, że szwedzkie środowiska pozarządowe w okresach ciszy ze strony rządu starały się inicjować i pobudzać debatę, czy to poprzez zorganizowanie seminarium nt. *human rights due diligence*, czy też opublikowanie raportu na ten temat. Także po ogłoszeniu KPD starają się w sposób konstruktywny wspierać jego realizację. Jednak w ich opinii w niektórych kwestiach inicjatywa powinna wyjść ze strony rządu, a np. w tak kluczowym obszarze KPD, jakim jest opracowanie National Baseline Assessment, od czasu publikacji KPD w sierpniu nic się nie zmieniło – brak jest informacji, kto miałby taki proces koordynować i czy przewiduje się udział w nim interesariuszy, w tym NGOs.

Natomiast jednoznacznie pozytywnie ocenić należy wpisanie w KPD jego ewaluacji i aktualizacji w 2017 r., choć nie jest do końca jasne, kto tej ewaluacji ma dokonać i w odniesieniu do jakich danych porównawczych, skoro nie ma NBA poprzedzającego implementację KPD.

Podsumowanie

W większości omówionych powyżej przypadków administracja publiczna starała się umożliwić wybrzmienie głosu różnych grup interesariuszy, w tym środowisk pozarządowych podczas prac nad KPD, przy czym niekoniczne działania te można uznać za wystarczające.

Aby proces prac nad KPD zapewnił przestrzeń do takich konsultacji, potrzebna jest konkretna i jasna komunikacja, szczególnie w odniesieniu do harmonogramu prac nad KPD, i przewidywanych przez administrację możliwości udziału interesariuszy w pracach nad nim – a tego w niektórych przypadkach zabrakło. Tymczasem taka informacja jest istotna podwójnie - ma bowiem wymiar zarówno organizacyjny (pozwala na zarezerwowanie niezbędnego czasu na konkretne działania czy udział w spotkaniach), jak i daje poczucie, że proces jest otwarty i transparentny, zaś partnerzy i interesariusze są traktowani z szacunkiem, zaś ich głos zostanie wzięty pod uwagę.

Bardzo istotne dla procesu rzetelnych konsultacji z interesariuszami jest także przeznaczenie nań wystarczającej ilości czasu, niezbędnej na zapoznanie się z materiałami, opracowanie opinii, uwag i stanowisk, a także spotkania konsultacyjne czy dyskusje. Wydaje się, że lepiej, aby proces trwał dłużej, a tym samym umożliwił wybrzmienie różnych argumentów i wydał lepszej jakości KPD, niż żeby w wyniku pośpiechu opracowany został słaby dokument.

Dobry przykład dają proces niemiecki czy amerykański, w przypadku których funkcjonują portale dedykowane procesowi prac nad KPD, które są podstawowym źródłem informacji tak dla interesariuszy, jak i administracji publicznej, niezależnie od tego, przez kogo są prowadzone.

Kluczową rolę w procesie odgrywa lub powinien odgrywać National Baseline Assessment (NBA) jako punkt odniesienia. Jego brak powoduje, że nie ma pewności, w jakim obszarze istnieją realne braki w prawie i praktyce jego stosowania, których wypełnienie doprowadziłoby do istotnej zmiany na poziomie poszanowania praw człowieka przez biznes, a tym samym trudno jest zapewnić rzeczowe i obiektywne podejście do działań zawartych w KPD. Przy braku NBA, dającego konkretny punkt odniesienia, trudno ocenić, na ile działania przewidziane w KPD doprowadzą do poprawy sytuacji podmiotów, których prawa są naruszane przez korporacje, a na ile będą to tylko kosmetyczne zmiany, bez większego wpływu na życie innych. Ponadto gdy brak NBA, dyskusje na temat działań w KPD opierają się na tym, co interesariusze postrzegają jako istotne, a niekoniecznie na tym co obiektywnie stanowi zagrożenie dla poszanowania praw przez firmę. Innymi słowy, jest spora różnica pomiędzy KPD będącym jedynie inwentarzem postulatów różnych interesariuszy a KPD obejmującym działania stanowiące konkretną odpowiedź na obiektywnie zdiagnozowane największe zagrożenia dla poszanowania praw człowieka w kontekście biznesu. Fakt, że zarówno Wielka Brytania, jak i Holandia podjęły działania mające uaktualnić KPD, wydaje się jednak świadczyć, że dostrzeżono, iż poprzednio ujęte w KPD działania nie są wystarczające, aby osiągnąć realną zmianę w poziomie poszanowania praw człowieka przez przedsiębiorstwa i pracodawców.

Na pierwszy rzut oka z wszystkich powyżej opisanych modeli niemiecki może się wydawać najlepszy i najbardziej pożądany z powodu na uwzględnienia w nim zarówno wydarzeń o wymiarze konsultacyjnym otwartych dla wszystkich, jak i spotkań/warsztatów eksperckich, które stanowią istotny element także edukacyjny i budujący świadomość. Jednak model ten, choć sprawdza się w Niemczech, zważywszy na swoją intensywność mógłby stanowić nadmierne obciążenie dla NGO w innych krajach. Wydaje się, że w przypadku Polski model niemiecki może być nadmiernie rozbudowany w stosunku do liczby i zasobów polskich NGO.

Z drugiej strony uwzględnienie w procesie konsultacji dyskusji na tematy, które dotychczas nie zabrzmiały w polskiej przestrzeni publicznej, np. kwestii tzw. obowiązkowego *human rights due diligence*, uwzględniania praw człowieka w procesie zamówień publicznych czy uzależnienia wsparcia finansowego państwa od poszanowania przez firmę określonych standardów i odpowiedniego wysokiego poziomu przejrzystości (np. poprzez raportowanie podstawowych informacji niefinansowych), może się okazać podwaliną do wypracowania efektywnego krajowego planu działań.

Jako niezbędne minimum wydaje się, że model belgijski, o ile byłby poprzedzony opracowaniem National Baseline Assessment, jest dobrym przykładem „kompaktowego”, ale uwzględniającego różne perspektywy i źródła informacji procesu prac nad KPD.

Proces prac nad Krajowymi Planami Działań w obszarze biznesu i praw człowieka w Polsce. Wnioski i rekomendacje

Niezależnie od tego, śladem którego modelu prac nad KPD pójdziemy w Polsce, bardzo ważne jest, aby proces ten uwzględniał silny komponent konsultacji z interesariuszami, w tym organizacjami pozarządowymi, szczególnie że wszystkie z grup interesariuszy deklarują na różnych forach – np. w ramach prac Zespołu ds. CSR przy ministrze gospodarki – gotowość włączenia się w proces prac nad KPD. Warto z tej gotowości skorzystać, włączając interesariuszy, w tym organizacje pozarządowe w jak najpełniejszy sposób w proces prac nad KPD. Takie podejście przyczyni się do wychwycenia i przedyskutowania na etapie konsultacji istotnych kwestii, i wypracowania kompleksowego i spójnego Krajowego Planu Wdrażania Wytycznych ONZ, cieszącego się zrozumieniem i akceptacją społeczną. Może mieć także pozytywny wpływ na jego realizację, dzięki usystematyzowaniu i zapewnieniu komplementarności i synergii działań w różnych obszarach tematycznych podejmowanych przez administrację z tymi podejmowanymi przez organizacje pozarządowe czy inne grupy interesariuszy. Może też przyczynić się do zwiększenia poziomu zaufania do państwa i do biznesu.

Aby jednak konsultacje rzeczywiście służyły artykulacji i wymianie poglądów, wypracowaniu i podjęciu przez administrację publiczną optymalnych decyzji w sprawach publicznych, muszą być prowadzone według zasad akceptowanych przez uczestniczących w nich obywateli oraz przedstawicieli administracji publicznej. Konieczne jest przy tym zapewnienie warunków do wyrażenia i odnotowania każdej opinii w temacie stanowiącym przedmiot konsultacji. Jest także niezwykle istotne, aby umożliwić udział w nich każdej zainteresowanej osobie i instytucji, gdyż pozwala to na uwzględnienie w podejmowanych decyzjach zróżnicowanych potrzeb obywateli, grup, środowisk i instytucji społeczeństwa obywatelskiego.

Obok wspomnianych już we wprowadzeniu rządowych [Wytycznych do przeprowadzania oceny wpływu oraz konsultacji publicznych w ramach rządowego procesu legislacyjnego](#)⁸¹, wśród inicjatyw na rzecz usprawnienia i zapewnienia wysokiej jakości konsultacji społecznych warto wyróżnić [Siedem Zasad Konsultacji](#) (dobra wiara, powszechność, przejrzystość, responsywność, koordynacja, przewidywalność i poszanowanie interesu ogólnego)⁸² opracowanych przez ekspertów społecznych i przedstawicieli administracji.⁸³ Zważywszy na fakt wypracowania ich

⁸¹ Ministerstwo Gospodarki oraz Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Wytyczne do przeprowadzania oceny wpływu oraz konsultacji publicznych w ramach rządowego procesu legislacyjnego, <http://www.rcl.gov.pl/book/?q=wytyczne> [dostęp: 16.12.2015].

⁸² Więcej na temat Siedmiu Zasad Konsultacji oraz Kodeksu Konsultacji, którego są częścią patrz: Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Konsultacje, <https://mac.gov.pl/konsultacje> [dostęp: 16.12.2015]. 7 Zasad Konsultacji jest także promowane przez środowiska pozarządowe, m.in. na portalu NGO.pl (<http://konsultacje.ngo.pl/x/1018916>) i stało się punktem wyjścia dla innych inicjatyw, m.in. Kanonu Lokalnych Konsultacji Społecznych (<http://www.kanonkonsultacji.pl>), [dostęp: 15.12.2015].

⁸³ Działaniem inicjowanym wyłącznie przez środowiska pozarządowe jest natomiast projekt „Konsultacje z zasadami”, którego celem jest wzmocnienie pozycji organizacji pozarządowych w procesach konsultacji polityk publicznych na szczeblu lokalnym i centralnym poprzez praktyczne wsparcie administracji publicznej i organizacji pozarządowych we wspólnym wypracowywaniu i wdrażaniu czytelnych reguł prowadzenia konsultacji. Projekt „Konsultacje z zasadami”; <http://partycypacjaobywatelska.pl/konsultacje-materialy/> [dostęp: 12.12.2015]. Patrz także: Role organizacji pozarządowych w procesach konsultacyjnych, http://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/10/Broszura_seminarium_11.12.2014.pdf [dostęp: 15.12.2015].

wspólnie przez NGOs oraz administrację publiczną, właśnie w oparciu o nie opracowane zostaną rekomendacje dotyczące rekomendowanego kształtu procesu prac nad KPD w Polsce.

REKOMENDACJE

A) Zasady jakimi należy się kierować podczas prowadzenia prac nad KPD

1. Dobra wiara

- Proces prac nad KPD powinien być rzetelnie przygotowany, tj. poprzedzony opracowaniem tzw. National Baseline Assessment, pozwalającego na identyfikację luk w prawie i praktyce jego stosowania, w odniesieniu do zagadnień z obszaru biznesu i praw człowieka.
- Organ koordynujący prace powinien w jasny i przystępny sposób przedstawić cel procesu prac nad KPD i związanych z nim konsultacji z interesariuszami, przewidywany czas jego trwania oraz harmonogram prac, jak również informację, na jakim szczeblu KPD będzie przyjmowany.
- Należy zadbać o to, aby formuła spotkań konsultacyjnych i czas na nie przeznaczony umożliwiał nie tylko jednorazową prezentację stanowisk uczestniczących w nim podmiotów, ale również dyskusję w oparciu o argumenty i wspólne wypracowywanie rozwiązań i rekomendacji. Uczestnikom konsultacji należy zapewnić także odpowiedni czas na przygotowanie się do udziału w nich. Materiały do konsultacji powinny być dobrze przygotowane i ułatwiać interesariuszom orientację w problematyce będącej przedmiotem konsultacji, szczególnie tym, dla których perspektywa biznesu i praw człowieka jest nowa i wymaga 'oswojenia się' z takim podejściem.
- Należy zapewnić równy udział w konsultacjach, na takich samych zasadach, przedstawicielom wszystkich grup interesariuszy.
- Przedstawiciele administracji publicznej powinni być gotowi na opinie krytyczne oraz otwarci na wprowadzenie zmian do przedłożonych przez siebie propozycji. Otwartość ta powinno być wyraźnie wyartykułowana na bardzo wczesnym etapie procesu prac, tak aby wysłać czytelny sygnał interesariuszom, że ich zaangażowanie się w konsultacje nie jest 'stratą czasu'.
- Jeśli są obszary, których administracja publiczna nie jest gotowa poruszyć w ramach KPD, np. ze względu na wcześniej wypracowane stanowisko w tej sprawie lub plany procedowania danego zagadnienia w ramach odrębnego procesu, należy poinformować o tym fakcie na jak najwcześniejszym etapie prac, aby uniknąć marnowania czasu interesariuszy.

2. Powszechność

- Należy podjąć działania mające umożliwić każdemu zainteresowanemu tematem pozyskanie informacji o konsultacjach i wzięcie w nich udziału, m.in.:
  - Dokonanie mapowania interesariuszy i wysłanie do nich zaproszenia do wzięcia udziału w konsultacjach.

- Poinformowanie o rozpoczęciu prac w miejscu ogólnodostępnym, a najlepiej w kilku takich miejscach, aby dotrzeć do jak najszerszego grona interesariuszy potencjalnie zainteresowanych udziałem w procesie (np. BIP, strona internetowa MSZ, platformy typu konsultacje.gov.pl, konsultacje.ngo.pl).
- Rozesłanie informacji o rozpoczęciu procesu prac nad KPD oraz kolejnych etapach konsultacji nie tylko na adresy zawarte na liście mailingowej i rozdzielniku, ale i do organizacji parasolowych i koalicji zrzeszających organizacje pozarządowe (np. OFOP, Koalicja CSR Watch Polska, Koalicja na rzecz Otwartego Rządu, Koalicja na rzecz Równych Szans).
- Wskazanie osoby właściwej do kontaktów z interesariuszami oraz umożliwienie kontaktu z nią za pomocą różnych środków komunikacji – tak aby nie wykluczać osób, które z jakiegoś powodu nie mogą skorzystać z internetu czy z telefonu.
- Formułowanie tekstów w sposób przystępny dla osób nie będących ekspertami w obszarach będących przedmiotem konsultacji.
- Wykorzystanie elektronicznych rozwiązań umożliwiających udział w spotkaniach / konferencjach na odległość (na różnym poziomie interakcji), np. forma webinarium, telekonferencji, transmisji online, Skype itd.
- Rozważenie zarezerwowania w budżecie procesu prac nad KPD środków finansowych na refundację kosztów udziału w spotkaniach konsultacyjnych zaproszonych ekspertów w danym obszarze oraz przedstawicieli tych grup interesariuszy, którzy w innym przypadku nie mieliby możliwości uczestniczenia w procesie.
- Należy wykorzystać współczesne technologie i narzędzia, w tym możliwości, jakie stwarza internet i łatwość dostępu do niego, w tym m.in. poprzez:
  - Stworzenie portalu internetowego (dostosowanego do osób niepełnosprawnych) dedykowanego KPD i procesowi prac nad nim, na którym zamieszczane byłyby wszystkie informacje na ten temat, w tym wszystkie stanowiska i uwagi przesyłane przez interesariuszy do uwzględnienia przez administrację rządową. Zapewnienie łatwego dostępu do portalu poprzez zamieszczenie odniesień do niego na stronach dedykowanych konsultacjom i regularnie zamieszczających informacje o nich, np. na portalu Rządowego Centrum Legislacji, portalu <http://konsultacje.ngo.pl/>, Bip.gov.pl oraz na www.konsultacje.gov.pl.
  - Umożliwienie dodania się do elektronicznej listy mailingowej poprzez wypełnienie formularza rejestracyjnego zamieszczonego na portalu dedykowanym procesowi prac nad KPD. Pozwoli to w krótkim czasie na uzupełnienie listy interesariuszy o osoby i organizacje, do których administracja nie dotarła na etapie mapowania interesariuszy.
  - Wykorzystywanie narzędzi online, np. portali ankietowych do zbierania odpowiedzi i uwag w formie kwestionariusza, znacznie usprawni opracowanie ich wyników, a także ułatwi udział w konsultacjach osobom nie mającym doświadczenia w takich działaniach.

3. Przejrzystość

Zapewnienie prostego i powszechnego dostępu do informacji o celu, regułach, przebiegu i wyniku konsultacji poprzez m.in.:

- Poinformowanie na wczesnym etapie procesu o harmonogramie prac (w tym konsultacji) i regularna aktualizacja tych informacji.

- Zapewnienie jawności wszystkich dokumentów o znaczeniu dla dyskusji nad KPD, w tym raportów czy protokołów z poszczególnych spotkań i etapów konsultacji, przesłanych w ramach konsultacji stanowisk i uwag.
- Sporządzanie raportów, protokołów lub innych dokumentów ze wszystkich spotkań, warsztatów, konferencji czy podsumowań pewnych okresów, aby umożliwić zapoznanie się z nimi interesariuszom, którzy nie mogli w nich wziąć udziału.
- Jasne stanowisko odnośnie tego, czy rozpatrywane i uwzględniane będą zgłoszenia anonimowe.

4. Responsywność

- Każdemu, kto zgłosi opinię, należy się merytoryczna odpowiedź w rozsądnym terminie, co nie wyklucza odpowiedzi zbiorczych, które w przypadku tak szeroko zakrojonego tematu mogą być bardziej pomocne – pod warunkiem, że będą zamieszczane w łatwo dostępnym miejscu, tak aby każdy/a zainteresowany/a miał/a możliwość się z nimi zapoznać.
- Informacja zwrotna jest potrzebna zarówno w trakcie procesu, jak i po przyjęciu KPD przez rząd, któremu to powinno towarzyszyć opracowanie dokumentu zawierającego uzasadnienie, dlaczego zdecydowano się pewnych rekomendacji nie uwzględnić w KPD.

5. Koordynacja

Już na początkowym etapie prac administracja publiczna powinna wskazać:

- instytucję odpowiedzialną za proces prac nad KPD oraz konsultacje z interesariuszami,
- osobę do kontaktów z interesariuszami,
- wszelkie grupy robocze i inne gremia, które będą uczestniczyły w procesie konsultacji.

6. Przewidywalność

- Dla powodzenia konsultacji niezbędny jest przejrzysty harmonogram prac i konsultacji.
- Plan prac nad KPD i ich harmonogram, w tym w odniesieniu do konsultacji społecznych, powinny być opublikowane na jak najwcześniejszym etapie prac nad KPD oraz szeroko rozpowszechnione różnymi środkami komunikacji, aby dotrzeć do jak najszerszego grona interesariuszy.
- W przypadku aktualizacji ww. informacji i planów oraz harmonogramu działań jak najszerze rozpowszechnienie informacji o tym fakcie.
- Uwzględnienie w planie prac minimalnie 21 dni, a optymalnie 30 dni, na przedstawienie uwag w ramach konsultacji pisemnych na poszczególnych etapach prac nad KPD.
- Odpowiednio wczesne informowanie o datach dziennych wydarzeń i spotkań grup roboczych/innych ciał, w których uczestniczą interesariusze, w tym NGOs, aby umożliwić zarezerwowanie czasu na udział oraz na przygotowanie się i zapoznanie z dokumentacją dot. spotkania (np. projektem KPD).
- W harmonogramie prac należy uwzględnić także wystarczający czas na analizę opinii i przygotowanie odpowiedzi indywidualnych lub zbiorczych.

7. Poszanowanie interesu ogólnego

- Choć poszczególni uczestnicy konsultacji mają prawo przedstawiać swój partykularny interes, to ostateczne decyzje podejmowane w wyniku przeprowadzonych konsultacji powinny reprezentować interes publiczny i dobro ogólne.
- Każdy, kto zgłosił propozycję działania nie uwzględnioną w ostatecznym KPD, ma prawo dowiedzieć się, jakie stały za tym argumenty.
- Tworząc KPD, należy dążyć do objęcia procesem prac wszystkich interesariuszy i osoby najbardziej narażone na naruszenie ich praw, ale jeśli ich bezpośredni udział mimo dołożenia starań przez organizatora konsultacji nie jest możliwy, administracja publiczna powinna niejako 'z urzędu' uwzględniać interesy tych interesariuszy, którzy z jakiegoś powodu nie będą mogli brać udziału w konsultacjach.

B) Krajowy Plan Działań w obszarze biznesu i praw człowieka – rekomendacje dot. procesu

1. Etap prekonsultacyjny

- Utworzenie formalnej interministerialnej Grupy Roboczej ds. KPD koordynowanej przez MSZ lub, jeśli będzie taka wola polityczna, przez KPRM, w skład której powinni wejść przedstawiciele różnych ministerstw i innych instytucji centralnych, których zakres właściwości wchodzi w zakres KPD. Jako minimum w skład GR powinni wejść przedstawiciele: Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Rozwoju, Ministerstwa Energetyki, Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Skarbu Państwa, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Środowiska, a w miarę możliwości także Ministerstwa Edukacji Narodowej czy Ministerstwa Sportu i Turystyki. Ponadto w skład takiej grupy roboczej powinien wejść przedstawiciel polskiego KPK OECD, Państwowej Inspekcji Pracy, Urzędu Zamówień Publicznych, a potencjalnie także przedstawiciel Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Administracja powinna rozważyć zaproszenie do udziału w spotkaniach ww. grupy przedstawicieli partnerów społecznych oraz organizacji pozarządowych, np. poprzez powołanie Komitetu Doradczego lub powołanie niezależnej od grupy interministerialnej, a złożonej z przedstawicieli NGOs oraz partnerów społecznych i kilkorga z członków interministerialnej GR ds. KPD, Grupy Sterującej, na wzór niemieckiej Grupy Sterującej, której zadaniem byłoby czuwanie i konsultowanie proceduralno-administracyjnych aspektów procesu prac nad KPD i zapewnienie wsparcia koordynatorowi procesu.
- Podjęcie działań mających na celu ustalenie w tym gronie kilku kwestii priorytetowych z punktu widzenia administracji publicznej, które planuje ona uwzględnić w KPD.
- Podjęcie działań mających na celu zmapowanie/zidentyfikowanie wszystkich kluczowych dla procesu interesariuszy oraz grup społecznych/jednostek najbardziej narażonych na naruszenia praw człowieka i zidentyfikowanie najbardziej efektywnych metod komunikowania się z nimi (poczta, email, internet itd.).
- Rozpoczęcie prac nad National Baseline Assessment.

2. Konferencja I

Oficjalne rozpoczęcie prac nad KPD – odpowiedni komunikat i wydarzenie (oficjalny 'launch') otwarte dla wszystkich zainteresowanych tematem, rozpoczynające publiczną część prac nad KPD. W czasie takiego wydarzenia jako minimum należy:

- a. Przedstawić instytucję i konkretne osoby odpowiedzialne za koordynację procesu prac nad KPD, tak w MSZ, jak i innych kluczowych ministerstwach.
- b. Wyjaśnić, jaki cel administracja zamierza osiągnąć poprzez wypracowanie, a następnie wdrożenie KPD w obszarze biznesu i praw człowieka.
- c. Omówić związek prac nad KPD z procesem wdrażania Wytycznych ONZ dot. biznesu i praw człowieka.
- d. Wskazać kilka obszarów tematycznych, tzw. *entry points*, które administracja publiczna planuje uwzględnić w toku prac nad KPD.
- e. Zaprezentować wstępny harmonogram prac oraz portal informacyjny dot. KPD.

Warto rozważyć dołączenie do zaproszenia na wydarzenie krótkiej informacji o celu KPD, Wytycznych ONZ dot. biznesu i praw człowieka, aby już na tym etapie podnosić świadomość i zachęcić interesariuszy do udziału w procesie prac i wystać czytelny sygnał, że koordynatorzy procesu są otwarci na nowe propozycje i nowych interesariuszy.

Konsultacje pisemne (wstępne) – I runda

Z dniem Konferencji I należy także:

- Rozpocząć pierwszą rundę konsultacji społecznych pisemnych (wstępne konsultacje), przewidując okres min. 30 dni na zgłoszenie uwag na piśmie, w celu identyfikacji obszarów postrzeganych przez interesariuszy subiektywnie jako istotne do uwzględnienia w KPD.
- Wystąpić o przedłożenie rekomendacji do Zespołu ds. CSR przy MG/MR, koordynatorów projektu Wizja 2050, Państwowej Inspekcji Pracy, NIK, Biura RPO, a także innych instytucji mogących wnieść wkład w dyskusję.

3. National Baseline Assessment

Opracowanie i publikacja National Baseline Assessment (NBA), aby zapewnić obiektywną podstawę do wypracowania konkretnych działań w ramach KPD, które pozwolą na wypełnienie lub modyfikację zidentyfikowanych dzięki NBA luk i niedoskonałości w prawie i praktyce jego stosowania.

Wyniki NBA oraz zebrane w drodze konsultacji wstępnych materiały powinny stać się podstawą do opracowania wstępnej listy priorytetów do realizacji w krótkim, średnim i długim okresie, które należy rozważyć pod kątem przekształcenia ich w działania ujęte przez KPD.

Opublikowanie (także na portalu dedykowanym KPD) opracowania podsumowującego etap konsultacji wstępnych oraz prezentującego zidentyfikowane obszary priorytetowe. Zawarcie w opracowaniu uzasadnienia, dlaczego dokonano akurat takiego wyboru i dlaczego nie uwzględniono innych kwestii czy działań.

4. Konferencja II

Wydarzenie zamykające etap konsultacji wstępnych – otwarte dla wszystkich zainteresowanych tematem. Szerokie rozpowszechnienie informacji o wydarzeniu. W oparciu o raport podsumowujący ten etap dyskusja na plenum lub w grupach, mająca na celu omówienie ich wyników oraz dokonanie wyboru obszarów priorytetowych w szerokim gronie interesariuszy, tak NGOs jak i partnerów społecznych, administracji itd. Na tym etapie powinna nadal obowiązywać otwartość na zgłoszenie przez interesariuszy nowych działań do ujęcia w KPD i poddanie ich dyskusji. Można na ten cel przeznaczyć jedną z sesji, a propozycje zbierać albo pisemnie przed wydarzeniem, albo w trakcie wydarzenia i wokół nich zbudować ostatnią sesję – pozostawiając tym samym przestrzeń do wypełnienia przez interesariuszy, co może zachęcić ich do większego zaangażowania się w proces.

5. Prace / konsultacje eksperckie, działania edukacyjne i budujące wiedzę i szukanie rozwiązań

Powołanie grup roboczych dedykowanych wybranym zagadnieniom priorytetowym lub organizacja tematycznych warsztatów eksperckich, mających przybliżyć daną problematykę wszystkim zainteresowanym procesem prac nad KPD (np. rozwiązania dot. ochrony sygnalistów, reforma KPK OECD w Polsce, raportowanie informacji niefinansowych, zwiększenie przejrzystości spółek Skarbu Państwa, zwiększenie częstotliwości stosowania przez administrację publiczną zrównoważonych zamówień publicznych itd.), pomoc w wypracowaniu optymalnych rozwiązań zidentyfikowanych problemów i nieprawidłowości oraz sformułowanie ich w postaci działań do realizacji przez administrację w okresie, na jaki wypracowany zostanie KPD.

Liczbę grup roboczych, częstotliwość spotkań i skład takich ciał czy też liczbę warsztatów i grono osób zaproszonych do udziału w nich – od wąskiego, opartego na udziale przedstawicieli Koalicji, stowarzyszeń biznesu i central związkowych grona, po opcję umożliwiającą udział wszystkich zainteresowanych udziałem – warto uzależnić od zainteresowania interesariuszy procesem prac nad KPD na ich wcześniejszym etapie. Można także pozostawić wybór formuły interesariuszom – i zapytać ich o preferowaną formę, choćby podczas wydarzenia II (np. poprzez wypełnienie krótkiego kwestionariusza online na portalu dedykowanym KPD w ciągu 5 dni roboczych po wydarzeniu II).

Konsultacje pisemne (runda II)

Na tym etapie uwagi interesariuszy powinny być zgłaszane albo w ramach spotkań grup roboczych czy warsztatów, albo na piśmie do osób koordynujących ich działania, DO wiadomości koordynatora procesu KPD.

Z każdego spotkania powinien być opracowany raport podsumowujący argumenty, ustalenia i rekomendacje odnośnie sposobu włączenia działań w danym obszarze do KPD. Materiał ten powinien być publikowany na portalu dedykowanym KPD.

6. Opracowanie projektu KPD

Po zebraniu i przeanalizowaniu rekomendacji i zaleceń administracja publiczna powinna opracować wstępny projekt KPD.

Publikacja i rozpowszechnienie projektu KPD wśród interesariuszy przynajmniej na 2–3 tygodnie przed wydarzeniem III.

7. Konferencja III + konsultacje pisemne (runda III)

Publiczna prezentacja KDP oraz rozpoczęcie konsultacji pisemnych (runda III). Omówienie i uzasadnienie, dlaczego dokonano takich a nie innych wyborów odnośnie jego zawartości. Opublikowanie uzasadnienia w formie pisemnej na portalu dedykowanym KPD. Dyskusja podczas wydarzenia z wszystkimi interesariuszami.

8. Opracowanie projektu ostatecznej wersji KPD

Dyskusja nad nią w węższym gronie złożonym z przedstawicieli poszczególnych grup interesariuszy, np. w ramach Komitetu Sterującego. Zatwierdzenie finalnej wersji przez Rząd.

9. Opublikowanie ostatecznej wersji KPD. Konferencja IV – prezentacja KPD

Podczas wydarzenia prezentacja KPD wraz z uzasadnieniem, dlaczego w KPD ujęto akurat te działania, które ujęto i dlaczego nie uwzględniono innych. Wskazanie, na jaki czas został opracowany KPD, kto i w jaki sposób zainicjuje proces jego rewizji po upływie okresu przewidzianego na jego implementację.

Omówienie sposobu monitorowania postępów we wdrażaniu działań ujętych w KPD. Rekomendowane jest powołanie grupy monitorującej ów proces, w skład której powinni wejść także przedstawiciele NGOs, np. zadanie to może być powierzone Grupie Sterującej procesem prac nad KPD. Zaleca się wpisanie w KPD obowiązku przedstawienia raportu śródkresowego z implementacji KPD.

ANEKS: Siedem Zasad Konsultacji

SIEDEM ZASAD KONSULTACJI⁸⁴

1. DOBRA WIARA

Konsultacje prowadzone są w duchu dialogu obywatelskiego. Strony słuchają się nawzajem, wykazując wolę zrozumienia odmiennych racji.

2. POWSZECHNOŚĆ

Każdy zainteresowany tematem powinien móc dowiedzieć się o konsultacjach i wyrazić w nich swój pogląd.

3. PRZEJRZYSTOŚĆ

Informacje o celu, regułach, przebiegu i wyniku konsultacji muszą być powszechnie dostępne. Jasne musi być, kto reprezentuje jaki pogląd.

4. RESPONSYWNOŚĆ

Każdemu, kto zgłosi opinię, należy się merytoryczna odpowiedź w rozsądnym terminie, co nie wyklucza odpowiedzi zbiorczych.

5. KOORDYNACJA

Konsultacje powinny mieć gospodarza odpowiedzialnego za konsultacje tak politycznie, jak organizacyjnie. Powinny one być odpowiednio umocowane w strukturze administracji.

6. PRZEWIDYWALNOŚĆ

Konsultacje powinny być prowadzone od początku procesu legislacyjnego. Powinny być prowadzone w zaplanowany sposób i w oparciu o czytelne reguły.

7. POSZANOWANIE INTERESU OGÓLNEGO

Choć poszczególni uczestnicy konsultacji mają prawo przedstawiać swój partykularny interes, to ostateczne decyzje podejmowane w wyniku przeprowadzonych konsultacji powinny reprezentować interes publiczny i dobro ogólne.

⁸⁴ Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Siedem Zasad Konsultacji, www.mac.gov.pl, maj 2013 r. [dostęp: 18.12.2015].

Bibliografia

Avant-projet du plan d'action national Entreprises et Droits de l'Homme – Version du 30 septembre 2015

(http://www.rs.belgium.be/sites/5015.fedimbo.belgium.be/files/encart/attachments/plan_action_national_entreprises_et_droits_de_lhomme.pdf).

Apel Obywatelskiego Forum Legislacji do rządu i posłów klubu Prawo i Sprawiedliwość, <http://konsultacje.ngo.pl/wiadomosc/1888253.html>.

Apel do Pani Prezes Rady Ministrów w sprawie Krajowego Planu Działania w zakresie Biznesu i Praw Człowieka, 27.03.2015 r., <http://pihrb.org/apel-do-prezes-rm-dot-krajowego-planu-dzialan-w-zakresie-biznesu-i-praw-czlowieka/>.

Business & Human Rights Resource Centre, <http://business-humanrights.org/en/un-guiding-principles/implementation-tools-examples/implementation-by-governments/by-type-of-initiative/national-action-plans>.

Duński Instytut Praw Człowieka i International Corporate Accountability Roundtable (ICAR), National Action Plans on Business and Human Rights. A toolkit for the Development, Implementation, and Review of State Commitments to Business and Human Rights Frameworks, czerwiec 2014.

Faracik B. and Szymonek J., *Odpowiedzialność prawna przedsiębiorstw za naruszenia praw człowieka*, [w:] *Global Compact Yearbook – Polska 2014*, The Global Compact Network Poland, 2014, s. 276–279.

FIDH and LDH welcome this process of stakeholder consultation by the federal government and regional entities, <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/belgium/16285-contribution-to-consultation-on-belgium-s-national-action-plan-on-business>.

FIDH, LDH, Contribution à la consultation de la Belgique sur l'élaboration d'un Plan d'Action National sur entreprises et droits humains, <https://www.fidh.org/fr/regions/europe-asie-centrale/belgique/16286-contribution-a-la-consultation-de-la-belgique-sur-l-elaboration-d-un-plan>.

Graf A., Developing National Action Plans on Business & Human Rights, Essential 04/2013, SwissPeace.

Grupa Robocza ONZ ds. Biznesu i Praw Człowieka, Guidance on National Action Plans on Business and Human Rights, 2014, http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/UNWG_%20NAPGuidance.pdf.

ICAR – Portal dedykowany procesowi prac nad KPD, <http://nationalactionplan.us/>

ICAR'S 10 Criteria for the U.S. National Action Plan (NAP) on Business and Human Rights, <http://nationalactionplan.us/icar-10-criteria/>.

ICAR, GBI & Harrison Institute for Public Law, Consultation on the U.S. National Action Plan on Responsible Business Conduct. Summary Report, (16 April 16, 2015), Co-hosted by the International Corporate Accountability Roundtable (ICAR), the Global Business Initiative on Human Rights (GBI), and the Harrison Institute for Public Law at Georgetown University Law Center; <http://icar.ngo/wp-content/uploads/2015/07/US-NAP-Consultation-Report-GBI-ICAR-GL-2015.pdf>.

Kanon Lokalnych Konsultacji Społecznych, <http://www.kanonkonsultacji.pl>.

Koalicja CSR Watch Polska, <http://pihrb.org/koalicja/>.

Koalicja na rzecz Otwartego Rządu, 11 grudnia 2015 r., Stanowisko w sprawie konsultacji społecznych projektów ustaw przygotowywanych przez Rząd, http://wiadomosci.ngo.pl/files/wiadomosci.ngo.pl/public/filespublic/2015/20151211173522_0_stanowisko_20cz_C5_82onk_C3_B3w_20Koalicji_20OGP_20w_20sprawie_20konsultacji_20sp_o_C5_82ecznych_20projekt_C3_B3w_20ustaw.pdf.

Methven O'Brien, C. and Mehra, A. and Blackwell, S. and Hansen, C.B.P., National Action Plans: Current Status and Future Prospects for a New Business and Human Rights Governance Tool, *Business and Human Rights Journal* 1(1) 2015. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2627568>.

Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Siedem Zasad Konsultacji, <https://mac.gov.pl/konsultacje>, 2013.

Ministerstwo Gospodarki we współpracy z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów, Wytyczne do przeprowadzania oceny wpływu oraz konsultacji publicznych w ramach rządowego procesu legislacyjnego, <http://www.rcl.gov.pl/book/?q=wytyczne>.

OHCHR, Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (dalej: UN Working Group on human rights and business; Grupa Robocza ONZ ds. biznesu i praw człowieka), <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/WGHRandtransnationalcorporationsandotherbusiness.aspx>.

Panoptykon, Organizacje apelują o wysłuchanie publiczne i przejrzystość procesu legislacyjnego, <https://panoptykon.org/wiadomosc/organizacje-apeluja-o-wysluchanie-publiczne-i-przejrzystosc-procesu-legislacyjnego>.

Projekt „Konsultacje z zasadami”; <http://partycypacjaobywatelska.pl/konsultacje-materialy/>.

Role organizacji pozarządowych w procesach konsultacyjnych, http://partycypacjaobywatelska.pl/wpcontent/uploads/2015/10/Broszura_seminarium_11.12.2014.pdf.

Rada Ministrów, Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2013–2015, 20 maja 2013 r.

Rada Ministrów, Uchwała nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 roku – Regulamin pracy Rady Ministrów (M.P. z 2013 r., poz. 979), <http://www.rcl.gov.pl/Regulamin-pracy-RM.pdf>.

Rada Praw Człowieka ONZ, 'Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations „Protect, Respect and Remedy” Framework,' A/HRC/17/31 (21 March 2011), http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf.

Social Responsibility Working Group of the Interdepartment Commission on Sustainable Development, <http://www.rs.belgium.be/fr/instruments/plan-daction-national-entreprises-et-droits-de-lhomme-plan-daction-federal-responsabilit> oraz http://www.rs.belgium.be/sites/5015.fedimbo.belgium.be/files/encart/attachments/plan_action_national_entreprises_et_droits_de_lhomme.pdf.

Special Representative on Business and Human Rights, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations „Protect, Respect and Remedy” Framework, Rada Praw Człowieka ONZ, A/HRC/17/31 (2011); wersja polska: Wytyczne dotyczące biznesu i praw człowieka. Wdrażanie Dokumentu Ramowego ONZ „Chronić, Szanować i Naprawiać”, Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, Częstochowa 2014, http://pihrb.org/wp-content/uploads/2014/10/Wytyczne-ONZ-UNGPs-BHR-PL_web_PIHRB.pdf.

UK Parliament’s Joint Committee on Human Rights Report, Any of our business? Human rights and the UK private sector, 16 December 2009, dostępny na <http://www.publiactions.parliament.uk/pa/jt200910/jtselect/jtrights/5/5i.pdf>.

Zespół do spraw Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw powołany Zarządzeniem nr 38 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 maja 2009 r., <http://www.mg.gov.pl/Wspieranie+przedsiębiorczosci/Zrownowazony+rozwoj/Spoeczna+Odpowiedzialnosc+Przedsiębiorstw+CSR/Zespol+CSR+2009+2013>.

Zespół do spraw Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw powołany Zarządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 9.09.2014 r., Dz. Urz. Ministra Gospodarki z 21.09.2014 r., poz. 13, http://www.mg.gov.pl/files/upload/22130/Zarz%C4%85dzenie_DU_MG_Zespol_CSR_21_07_2014.pdf.

Zespół ds. CSR, <http://www.mg.gov.pl/Wspieranie+przedsiębiorczosci/Zrownowazony+rozwoj/Spoeczna+Odpowiedzialnosc+Przedsiębiorstw+CSR/Zesp%C3%B3%C5%82+ds+Spo%C5%82ecznej+Odpowiedzialno%C5%9Bci+Przedsiębiorstw>.

Krajowe plany działań:

Rząd Wielkiej Brytanii, Foreign & Commonwealth Office, Good Business: Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2013), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/236901/BHR_Action_Plan_-_final_online_version_1_.pdf.

Rząd Królestwa Niderlandów, Ministry of Foreign Affairs, National Action Plan on Business and Human Rights (2013), <http://business-humanrights.org/sites/default/files/documents/netherlands-national-action-plan.pdf>.

Rząd Królestwa Danii, Danish National Action Plan: Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2014), http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/NationalPlans/Denmark_NationalPlanBHR.pdf.

Rząd Finlandii, Ministry of Employment and Economy, National Action Plan for the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (2014), http://www.tem.fi/files/41214/TEMjul_46_2014_web_EN_21102014.pdf.

Rząd Litwy, Lithuania’s Action Plan on the Implementation of the United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights (2015), http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/NationalPlans/Lithuania_NationalPlanBHR.pdf.

Rząd Szwecji, Government Offices of Sweden, Action plan for business and human rights (2015), <http://www.government.se/contentassets/822dc47952124734b60daf1865e39343/action-plan-for-business-and-human-rights.pdf>.